

**CENTAR ZA ODRŽIVI RAZVOJ
BEOGRAD**

ISSN 2683-3654 (print)
ISSN 2683-3689 (online)

ODRŽIVI RAZVOJ

2.

Časopis je kategorizovan za 2019. godinu kao M54 od strane Ministarstva
prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije

Časopis ODRŽIVI RAZVOJ

Beograd, Vol. II, Br. 02/2020.

Izdavač – Publisher

CENTAR ZA ODRŽIVI RAZVOJ BEOGRAD

Gavrila Principa 29, 11000 Beograd

web - www.cor.edu.rs

e-mail: rosa.andzic@gmail.com, profdjordjevic@gmail.com

Suizdavači:

Univerzitet za poslovne studije, Banja Luka, Republika Srpska, Bosna i
Hercegovina

Visoka škola za menadžment i ekonomiju Kragujevac, Republika
Srbija

ISSN 2683-3654 (print)

ISSN 2683-3689 (online)

PREDSEDNIK SAVETA – PRESIDENT OF THE COUNCIL

Prof. dr Bogdan Ilić

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK – EDITOR IN CHIEF

Prof. dr Dragomir Đorđević

Izdavački savet – Publishing Council

prof. dr Bogdan Ilić, Univerzitet za poslovne studije, Banja Luka, R.
Srpska, BiH

prof. dr Rosa Andžić, Univerzitet Alfa BK, Beograd, R. Srbija

prof. dr Milenko Savić, Institut za vode, Bijeljina, R. Srpska, BiH

prof. dr Ilija Šušić, Univerzitet za poslovne studije, Banja Luka, R.
Srpska, BiH

prof. dr Sanja Đukić, Visoka škola za menadžment i ekonomiju,
Beograd, R. Srbija

prof. dr Svetlana Ignjatijević, Fakultet za ekonomiju i inženjerski
menadžment, Novi Sad, R. Srbija

prof. dr Dragan Anđelić, Visoka škola za menadžment i ekonomiju,
Beograd, R. Srbija

Redakcijski recenzentski odbor – Editorial Review Board

prof. dr Dragomir Đorđević, Fakultet za ekonomiju i inženjerski menadžment, Novi Sad, R. Srbija

prof. dr Gorica Cvijanović, Fakultet za biofarming, Bačka Topola, R. Srbija

prof. dr Svetlana Ignjatijević, Fakultet za ekonomiju i inženjerski menadžment, Novi Sad, R. Srbija

prof. dr Ilija Galjak, Visoka škola poslovnu ekonomiju i preduzetništvo, Beograd, R. Srbija

prof. dr Bojan Savić, Poljoprivredni fakultet, Beograd, R. Srbija

Ramadhani Issa Hemed, University of Der es Salam, Tanzania

prof. dr Miloš Stanković, Visoka škola za menadžment i ekonomiju, Kragujevac, R. Srbija

prof. dr Bogdan Ilić, Ekonomski fakultet, Beograd, R. Srbija

prof. dr Rosa Andžić, Univerzitet Alfa BK, Beograd, R. Srbija

prof. dr Milenko Savić, Institut za vode, Bijeljina, R. BiH

prof. dr Anja Gligić, Beogradska bankarska akademija, Beograd, R. Srbija

prof. dr Duško Jovanović, Visoka škola za menadžment i ekonomiju, Kragujevac, R. Srbija

prof. dr Slobodan Andžić, Beogradska poslovna škola, Beograd, R. Srbija

prof. dr Ilija Šušić, Univerzitet za poslovne studije, Banja Luka, R. Srpska, BiH

prof. dr Radoja Janjetović, Visoka škola za menadžment i ekonomiju, Kragujevac, R. Srbija

Lektor – Proofreader

Valentina Jovanović

Tehnički urednik - Technical editor

Mihajlo Tadin

**Časopis izlazi dva puta godišnje – The magazine is published two
times a year**

(jun, decembar)

SADRŽAJ ČASOPISA BROJ 02/2020

ODRŽIVOST EKONOMSKOG MODELA SAVREMENE PRIVREDE	7
Milan Mihajlović, Srboľjub Nikolić, Svetlana Tasić	
ODRŽIVOST BUDŽETSKIH NAČELA I PROCEDURA	15
Helena Pešić, Miloš Miľjković	
MARKETING ODRŽIVOG RAZVOJA I EKOLOŠKI MENADŽMENT	31
Radovan Damnjanović, Marija Bešlin-Feruh, Aleksandar Rajković	
GASTRONOMSKI PROIZVODI U FUNKCIJI RAZVOJA RAZLIČITIH OBLIKA TURIZMA U SREMSKOM OKRUGU	41
Dragan Vukolić	
УПУТСТВО АУТОРИМА ЗА ПРИПРЕМУ РУКОПИСА.....	55
INSTRUCTIONS TO AUTHORS FOR PREPARING THE MANUSCRIPTS.....	59

ODRŽIVOST EKONOMSKOG MODELA SAVREMENE PRIVREDE

Milan Mihajlović¹, Srboljub Nikolić², Svetlana Tasić³

Originalni naučni rad

doi: 10.5937/OdrRaz2002007M

UDK: 330.356

330.342.24

005.35:334.71

Apstrakt

Savremeni kapitalizam, sa svim svojim protivrečnostima i promenljivošću postojanja, dominira današnjicom. Iako je zadržao osnovne karakteristike klasičnog kapitalizma posebnost je prisutna društveno-proizvodnim odnosima koji se nalaze u međusobnoj suprotnosti. Moderni kapitalizam ostaje ipak kapitalizam. Cilj ovog rada je da istraži odnos između savremenog kapitalizma i održive ekonomije i da odgovor na pitanje šta je potrebno da se to dvoje povežu.

Ključne reči: *održivi razvoj, korporativno upravljanje, zelena ekonomija, društvena odgovornost, globalizacija.*

Uvod

Osnovni motiv proizvodnje u današnjoj privredi isti je i u klasičnom i u savremenom kapitalizmu. U savremenom kapitalizmu maksimizacija profita vrši se na dugi rok i globalno. Sredstva maksimizacije danas su vrlo različita i složena, ali suština profita ostaje i dalje prisutna. On ostaje ne samo motiv, već i pokazatelj uspeha moderne kapitalističke firme u krajnjoj instanci.

Svojinski odnosi modernog kapitalizma, iako bitno različiti od klasične privatne svojine, još uvek znače razvlašćenost neposrednih proizvođača od sredstava na kojima rade (Bocken, et al., 2014; Paulraj, 2011). Disperzija akcija pojedinih firmi radnicima koji rade u njima, način je da se poveća interes za proizvodnju, a ne želja da se u celini izmene svojinski odnosi.

---

¹ dr Milan Mihajlović, naučni saradnik, Vojna akademija, Univerzitet odbrane, Beograd, Republika Srbija, e-mail: milan.mih83@gmail.com

² dr Srboljub Nikolić, docent, Vojna akademija, Univerzitet odbrane, Beograd, Republika Srbija, e-mail: srboljub.nikolic@va.mod.gov.rs

³ dr Svetlana Tasić, docent, Fakultet za menadžment, Sremski karlovci, Njegoševa 1a, Sremski Karlovci, R. Srbija, e-mail: svetlana.tasic@lsc.edu.rs

Ovo se jasno ogleda u procesima odlučivanja. Male akcije u rukama radnika ne nose mogućnost učestvovanja u donošenju strateških odluka (Hasanov, 2019). Dakle, i u modernom kapitalizmu funkcija odlučivanja i rukovođenja odvojena je od neposrednih učesnika u proizvodnji.

Moderni kapitalizam nije uspeo da reši mnoge vanekonomske probleme. Problem otuđenja čoveka prisutan je danas više nego ranije (Đorđević, 2018). Pitanje faktičke slobode čoveka danas se postavlja vrlo otvoreno u mnogim kapitalističkim društvima, te se teži ne samo poboljšanju materijalne, već i duhovne sfere života (Murray, Skene, Haynes, 2017). Ekološki problemi danas prete opstanku čovečanstva, a razvijene kapitalističke zemlje ekološku zagađenost privredne sredine nastoje prebaciti na nerazvijeni svet.

Osnovne protivrečnosti razvoja savremene privrede

Pozitivni procesi humanizacije današnjeg kapitalističkog društva, na žalost, uočavaju se samo u razvijenim državama. Savremeni kapitalizam pokazuje svoje pravo lice u zemljama u razvoju. Glavna protivrečnost savremenog kapitalizma danas je postavljena na međunarodni nivo, što proletarijat zemalja u razvoju dobro oseća. Teški uslovi života i rada, masovna beda i sve odlike evropskog XVII i XIX veka vidljive su i danas u nizu zemalja koje svoj nizak položaj na lestvici razvoja plaćaju međunarodnom eksploatacijom (1/4 svetskog stanovništva živi sa oko jedan dolar dnevno, a oko 50% sa oko dva dolara dnevno) (Aboulamer, 2018; McDowall al., 2017).

Savremeni kapitalizam svoje prednosti i efekte razvoja čuva za sebe, dok slabosti i negativnosti izvozi, ako ne na druge kontinente i države, onda pripadnicima različitih etničkih grupa koje je sticaj međunarodnih okolnosti doveo u metropole.

Iz svega se vidi da savremeni kapitalizam nije rešio svoje osnovne protivrečnosti ni u najnovijoj neoimperijalističkoj fazi (Dreyer et al., 2017; Milinković, i dr., 2020). Osnovni antagonizmi postoje i dalje manifestujući se kroz navedene karakteristike svojstvene, kako klasičnom, tako i današnjem kapitalizmu.

Sama država u kritičnom momentu uvedena u privredni život radi očuvanja suštine kapitalističkih odnosa predstavlja, u izvesnom smislu, negiranje nekih klasičnih kapitalističkih postavki. Međutim, ona jeste i ostaje instrument očuvanja kapitalizma, čije suštinske protivrečnosti se jedino mogu prevazići novim vidom organizacije privrede i društva. Savremena kapitalistička država već danas preduzima izvesne aktivnosti koje nalikuju drugim, besklasnim tipovima društvene i proizvodne organizacije (socijalna davanja, minimalne najamnine i sl.). To zahteva koncentraciju odgovarajućih materijalnih sredstava, zbog čega se u rukama kapitalističke države i vrši njihovo

sakupljanje (podržavljenje sredstava za proizvodnju, multinacionalne kompanije, državni monopoli).

Sopstvene protivrečnosti savremenog kapitalizma (krize, inflacija, nezaposlenost i sl.) dovele su do toga da ingerencija države bude neminovna i da se neka tradicionalna kapitalistička shvatanja napuste, što dokazuje još jednom da kapitalizam, po sebi, nije večan i da je snagom sopstvenih antagonizama istorijski prolazan, odnosno nužno mora biti zamenjen. Savremeni kapitalizam je samo stadijum prolaznosti i transformacija ka novom društvu - informatičko, postindustrijsko društvo.

Dakle, taj novi način proizvodnje nazivamo informatičkim. Ideja je stara koliko i ljudska civilizacija, iako je ona i dosad u istoriji često falsifikovana. Danas se za taj novi način proizvodnje javljaju i novi nazivi: kibernetičko društvo, informatičko društvo, postindustrijsko društvo, demokratsko društvo, slobodno društvo.

Ako oslobođenje rada i to u dvostrukom smislu reči, tj. oslobođenje od rada za drugog i oslobođenju rada pod komandom drugog predstavlja težnju čovečanstva, i ako to može obezbediti samo visoki nivo razvoja tehnike i tehnologije u proizvodnji, visoki nivo ljudske svesti i razvijene podele rada, i ako su ti procesi prisutni u savremenom, posebno razvijenom svetu, onda možemo govoriti o nastanku i razvoju novog načina proizvodnje u savremenom periodu. Taj se proces danas odvija pred našim očima i nauka ga mora objasniti. To u velikoj meri čini i sama građanska nauka na Zapadu: Kejnz, Baran, Svizi, Dob, Semjuelson, Srajber, Galbrajt i dr.

Iz industrija vezanih za informatiku proisteći će novo društvo, no ono će ih nadrasti i samo se razvijati, a njima će služiti da bi ljudskoj delatnosti otvorilo što šire horizonte kao što je bilo pri prelazu iz poljoprivrede u industriju. Ali sada se to odvija u mnogo većim razmerama, jer ako je industrija ubrzala napredak linearno, razvoj informatizacije i njezinih učinaka raste ekspanzionalno.

Da li je trenutni ekonomski model održiv?

Današnji prevladavajući ekonomski model još uvek je usredsređen na bruto domaći proizvoda. Unutar ove paradigme, „uspeh“ i „prosperitet“ su najvažniji za profit i rast postignut korišćenjem ljudskih i prirodnih resursa. Malo pažnje se posvećuje održivosti. Gledajući u budućnost, ako želi da se ostvari finansijski prosperitet ekspanzionalno između 2020. i 2050. godine, bila bi potrebna ekonomija 15 puta veća od trenutne ekonomije. Ovo je zahtev koji prevazilazi ograničenja prirode. Čovečanstvu ponestaje resursa za život (Vukša, 2017; Jakhar et al., 2018; Lunić, 2020; Chroneos-Krasavac, Karamata, & Đorđević, 2019).

Postoji razmimoilaženje između održive ekonomije i mesta na kojem se nalazi tržište trenutno. Postavlja se pitanje kako premostiti jaz? Vlade imaju uticaj, ali ovo je uglavnom ograničeno na nacionalne ekonomije (Bodrožić, 2018). Ukoliko društvo želi da napravi promene potrebno je da se mnogo više uloži u prilagođavanje kulturnih i ekonomskih običaja što bi na duži rok dalo rezultate. Međutim sama preduzeća imaju globalnu moć da kroz kupovno-prodajne odnose da utiču na životnu sredinu. Vremenski gledano, tržište će postojati duže od bilo koje generacije. Pored toga, globalne korporacije mogu da mobilišu, inoviraju i obezbede robu i usluge brže i efikasnije od bilo koje države ili pojedinca. U vezi sa tim postavlja se pitanje kakva je uloga preduzeća u razvoju održive ekonomije? Sagledavajući dostupnu literaturu jasno je da treba postaviti određene standarde kojih se sva preduzeća trebaju pridržavati u svom poslovanju (Hahn, et al., 2015; Stanković, Pečić, & Ostojić, 2018).

Dakle, globalizacija svetske privrede bitno menja ekonomske trendove u svetu, a time menja i klasične teorijske postavke, obrasce i paradigme.

Taj proces čini formiranje Severno-američke unije (SAD, Kanada i Meksiko) koja teži da se proširi na zemlje Latinske Amerike i Afrike, Evropske unije (Zapadno-evropske unije) koja teži da se proširi na zemlje Istočne Evrope i Severne Afrike i Istočno-azijske unije (Japan i tzv. „mali azijski tigrovi”) koja nastoji da se proširi na zemlje Azije (Janjetović & Miojević, 2016; Ciulli, Kolk, 2019). Između njih se odvija proces borbe za dominaciju u svetskoj privredi i na svetskom tržištu. Sve to podstiče proces internacionalizacije kapitala i proizvodnje, što je u logici oplodnje kapitala. Jer, u prirodi je kapitala širenje, prevazilaženje nacionalnih okvira („svet bez granica”) i težnja ka svetskoj dominaciji. Ovi procesi su naročito intenzivirani počev od 70-ih godina XX veka. Tako finansijski kapital vodećih kapitalističkih zemalja postaje doista transnacionalan, spreman i sposoban da poveže svaku tačku na zemaljskoj kugli („svet postaje globalno selo”) (Anwar, 2018; Forgacs, Dimanche, 2016).

Razvijene zemlje teže saradnji sa manje razvijenim zemljama, posebno u oblasti snabdevanja sirovinama i energijom, jeftinom radnom snagom, korišćenje apsorpcionih mogućnosti tržišta nerazvijenih zemalja i dr. To uslovljava povećanje jaza u stepenu razvijenosti zemalja u svetskoj privredi, rast zaduženosti zemalja u razvoju, rast nezaposlenost u tim zemljama, kao i porast ekoloških problema (Ignjatijević i dr., 2020).

Zaključak

Buduća ekonomija i naša budućnost u velikoj meri zavise od toga šta ćemo raditi i na koji način. Iskusili smo rezultate neodrživog ekonomskog modela

sa uočljivim negativnim efektima na čovečanstvo na dugi rok. Cilj rada je bio da se utvrdi kakva je uloga preduzeća u oblikovanju savremene ekonomije; koje organizacije su neohodne za takvu ekonomiju; i ono što je u stvarnosti potrebno i jednim i drugim. Većina globalnih kompanija shvataju i vrednuju održivost kao ključni pokretač buduće ekonomije i za njihov opstanak. One se uglavnom slažu oko toga koje su potrebne akcije za ostvarivanje određenog stanja; ali još uvek postoji ogroman jaz između ciljeva i njihovog ostvarivanja. Postoje strateški planovi održivosti i želje da se stvarno primene u praksi.

Pored mnogobrojnih protivrečnosti, globalizacija svetske privrede je realnost i na sa velikim brojem ekonomija, pa ni jedna država sama za sebe ne predstavlja jedinstven sistem vrednosti. Nacionalne države su jedinice unutar globalne ekonomije, a građani radnici i potrošači na globalnom tržištu. Država u globalnoj ekonomiji građanima treba da obezbedi najbolje i najjeftinije proizvode i usluge, kao i da obezbedi uslove za lociranje pogona globalnih kompanija koje će unutar nacionalne ekonomije poslovati i plaćati porez.

Održiva ekonomija zahteva novi poslovni model kao i novi organizacioni model gde naknada i podsticaji treba da stimulišu Održivost mora postati deo poslovnih strategija gde je vrednovanje i priznavanje profesionalnih performansi povezano sa holističkim pristupom usredsređenim na pitanja održivosti. Kompanije bi trebale da organizuju „mrežu za održivost“ među svim kompanijama iz istog sektora / industrije da dele i stvaraju znanje o održivosti. Ova zbirna baza podataka pomogla bi u stvaranju rešenja i inovacija koje mogu maksimizirati investicije i minimizirati rizike. Na ovaj način će kompanije stvoriti standardno pozicioniranje, ojačati njihove rezultate i sačuvati poslovni model kao novu paradigmu za održivu ekonomiju.

Literatura

1. Aboulamer, A. (2018). Adopting a circular business model improves market equity value. *Thunderbird Int. Bus. Rev.* 60 (5), 765e769.
2. Anwar, S.T. (2018). Growing global in the sharing economy: lessons from uber and Airbnb. *Glob. Bus. Organ. Excell.* 37 (6), 59e68.
3. Bocken, N., Short, S.W., Rana, P., Evans, S. (2014). A literature and practice review to develop sustainable business model archetypes. *J. Clean. Prod.* 65, 42e56.
4. Bodrožić, A. (2018). Uticaj multinacionalnih kompanija na ekološku bezbednost. *Kultura polisa*, 15(37), 249-262

5. Ciulli, F., Kolk, A. (2019). Incumbents and business model innovation for the sharing economy: implications for sustainability. *J. Clean. Prod.* 214, 995e1010.
6. Chroneos-Krasavac, B., Karamata, E., & Đorđević, V. (2019). Innovative potential of environmentally motivated female entrepreneurship for sustainable development in the Republic of Serbia. *Ekonomika poljoprivrede*, 66(3), 721-735.
7. Dreyer, B., Lüdeke-Freund, F., Hamann, R., Faccer, K. (2017). Upsides and downsides of the sharing economy: collaborative consumption business models' stakeholdervalue impacts and their relationship to context. *Technol. Forecast. Soc. Change*125, 87e104.
8. Đorđević, M. (2018). Zagađivanje i zaštita vazduha, vode i zemljišta. *Vojno delo*, 70(7), 465-474.
9. Forgacs, G., Dimanche, F. (2016). Revenue challenges for hotels in the sharing economy: facing the Airbnb menace. *J. Revenue Pricing Manag.* 15 (6), 509e515.
10. Hahn, T., Pinkse, J., Preuss, L., Figge, F. (2015). Tensions in corporate sustainability:towards an integrative framework. *J. Bus. Ethics* 127 (2), 297–316.
11. Hasanov, A. (2019). Ekonomski pokazatelji poslovanja i životni standard stanovništva, kao potencijalni faktori, za franšizne operacije u sektoru usluga i trgovine. *Oditor*, 5(3), 6-24.
12. Ignjatijević, S., Aničić, A., Vapa-Tankosić, J., & Belokapić-Čavkunović, J. (2020). Utvrđivanje ekonomskih relacija privrednog rasta i zaštite životne sredine. *Oditor*, 6(1), 38-48.
13. Jakhar, S.K., Mangla, S.K., Luthra, S., Kusi-Sarpong, S. (2018). When stakeholder pressure drives the circular economy: measuring the mediating role of innovation capabilities. *Manag. Decis.* 57 (4), 904–920
14. Janjetović, R. & Miojević, I. (2016). Menadžerska analiza troškova poslovnih subjekata. *Akcionarstvo*, 22(1), 31-48.
15. Lunić, M. (2020). Ekološko liturgijska svest. *Kultura polisa*, 17(42), 535-545.
16. McDowall, W., Geng, Y., Huang, B., Bartekova, E., Bleischwitz, R., Türkeli, S.,et al. (2017). Circular economy policies in China and Europe. *J. Ind. Ecol.* 21 (3), 651–661
17. Milinković, O., Brzaković, P., Milošević, O., & Brzaković, M. (2020). Property insurance and innovative building techniques: Reducing the consequences of climate change. *Ekonomika poljoprivrede*, 67(1), 269-283.
18. Murray, A., Skene, K., Haynes, K. (2017). The circular economy: an interdisciplinary exploration of the concept and application in a global context. *J. Bus. Ethics* 140 (3), 369–380.

19. Paulraj, A. (2011). Understanding the relationships between internal resources and capabilities, sustainable supply management and organizational sustainability, *J. Supply Chain Manag.* 47 (1), 19–37.
20. Stanković, A., Pečić, M., & Ostojić, B. (2018). Važnost ljudskih resursa u poslovnom odlučivanju. *Vojno delo*, 70(7), 431–446.
21. Vukša, S. (2017). Revizija ugovora u javnom sektoru. *Akcionarstvo*, 23(1), 31–46.

SUSTAINABILITY OF THE ECONOMIC MODEL OF CONTEMPORARY ECONOMY

Milan Mihajlović⁴, Srboljub Nikolić⁵, Svetlana Tasić⁶

Abstract

Contemporary capitalism, with all of its contradictions and variability of existence, dominates the present. Even though it retained its basic characteristics of classical capitalism, its peculiarity is present in socially-productive relations that are in mutual contradiction. Modern capitalism is still capitalism. The aim of this paper is to research the relationship between contemporary capitalism and sustainable economy and to give an answer what is necessary for those two to be connected.

Key words: *sustainable development, corporative management, green economy, social responsibility, globalization.*

Datum dolaska (Date received): 25.07.2020.

Datum prihvatanja (Date accepted): 15.10.2020.

---

⁴ Milan Mihajlović, Ph.D., research associate, Military Academy, University of Defence, Belgrade, Republic of Serbia, e-mail: milan.mih83@gmail.com

⁵ Srboljub Nikolić, Ph.D., assistant professor, Military Academy, University of Defence, Belgrade, Republic of Serbia, e-mail: srboljub.nikolic@va.mod.gov.rs

⁶ Svetlana Tasić, Ph.D., assistant professor, Faculty of management, Njegoseva 1a, Sremski Karlovci, Republic of Serbia, e-mail: svetlana.tasic@lsc.edu.rs

ODRŽIVOST BUDŽETSKIH NAČELA I PROCEDURA

Helena Pešić¹, Miloš Miljković²

Pregledni rad

doi: 10.5937/OdrRaz2002015P

UDK: 336.142.3

336.14:005.83

Rezime

Aktuelnost teme, nešto čemu se poslednjih godina pridaje na važnosti i prisutnost u svakodnevnoj komunikaciji podstakla je njenu analizu. U radu će biti prikazana analiza održivosti budžetskih načela i budžetskih procedura, korišćenjem metoda analiza podataka, tako što će se izneti i detaljno opisati sva načela budžeta (načelo budžetskog jedinstva, potpunosti, tačnosti, budžetske ravnoteže, specijalizacije, trajanja, jasnoće i javnosti) kao i procedure (izrada budžeta, donošenje budžeta, izvršenje i kontrolu budžeta) kroz koje budžet prolazi.

Ključne reči: budžet, načela, procedure

Uvod

Svi prikupljeni prihodi budžeta bilo da je reč o originarnim ili derivatnim, a radi zadovoljavanja javnih potreba kroz javna dobra (Kesner, Škerb, 1993) raspodeljuju se na određene korisnike budžetskih sredstava kroz - budžet. Etimološko značenje reči budžet potiče od latinske reči bulga i označava torbu. Kada govorimo o budžetu obično se misli na budžet centralnog nivoa države koga čine državni budžet, nacionalna služba za zapošljavanje, zdravstvena zaštita i penzijski fond. Smatra se da ekonomski aspekt budžeta postiže usklađivanje javnih potreba sa razvojem privrede. Iz budžeta se mogu direktno finansirati izdaci poput regionalnog ekonomskog razvoja ili različite subvencije usmerene na razvoj neke privredne grane.

Pojam i karakteristike budžeta

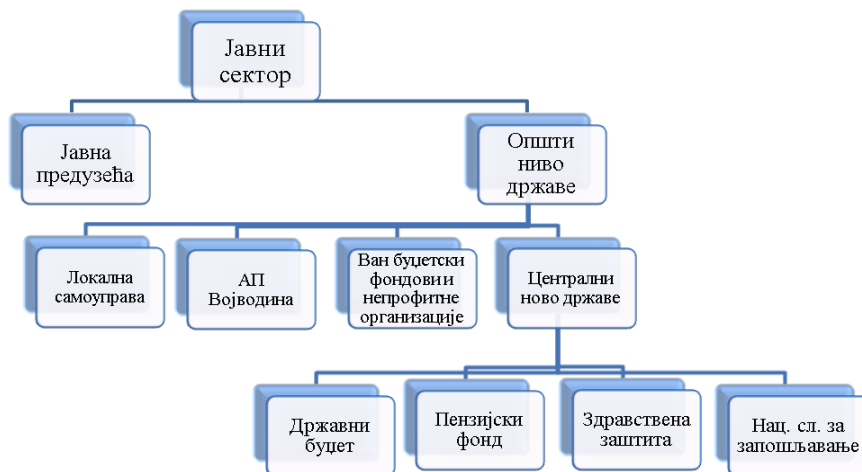
Jedinstvena definicija budžeta ne postoji. U zavisnosti sa kog aspekta se pristupa budžetu, njegova definicija će biti u funkciji objašnjenja takvog pristupa. Pristup budžetu može imati pravnu, ekonomsku, političku,

---

¹ Helena Pešić, M.A., Wizard, Ustanička 17, Beograd, R. Srbija, e-mail: nadovezah@gmail.com

² Miloš Miljković, MA, Kopnena vojska GŠ, Birčaninova br. 5, Beograd, R. Srbija, e-mail: milos.miljkovic.mekis@gmail.com

finansijsku ili socijalnu komponentu(Radičić, Raičević, 2009). Iz svake od navedenih komponenata može se izvesti definicija budžeta. Na slici 1. prikazana je struktura javnog sektora.

Slika 1. Struktura javnog sektora

Sa pravnog aspekta budžet predstavlja pravni akt-zakon koji donosi zakonodavna vlast na predlog Vlade. Oslanja se na niz zakonskih regulativa koje uređuju prikupljanje prihoda (Zakon o PDV, Zakon o porezu na dobit pravnih lica i sl.), a na njega se pak oslanjaju druga pravna akta vezana za izvršenje budžeta(Tekić, i dr., 2020).

Budžetskim rashodima država deluje na proizvodnju, investicija i stabilizaciju privrede.

Po definisanju francuskog teoretičar G. Jaze budžet i nije akt uprave već politički akt. Te se politički aspekt budžeta ogleda u tome da vlast budžet upotrebljava kao snažno sredstvo za sprovođenje određenih političkih ciljeva. Način na koji se budžet donosi i njegov uticaj na sve sfere života i rada takođe su pod dejstvom političkog aspekta. Realnost je takva da država ne može da finansira sve želje, te utvrđuje prioritete i pravi kompromise. Tako će se na primer država odlučiti da investira pre u dom zdravlja, nego li u izgradnji autoputa jer joj je prioritet zdravstvena zaštita stanovništva(Picchio & Santolini, 2020).

Kroz prizmu finansijske funkcije budžet predstavlja sredstvo regulisanja obima rashoda i prihoda i to u cilju njihovog izjednačavanja.

Socijalni aspekt budžeta reguliše pak redistribuciju sredstva prikupljenih prihodima, od onih koji imaju više ka onima kojima nemaju dovoljno. Ovakva funkcija budžeta u mnogome zavisi i od fisklane politike koju država vodi. U slučaju kada je reč o ekspanzivnoj politici cilj je da se snize poreske stope, a poveća javna potrošnja (socijalna davanja i subvencije), kada je reč o restriktivnoj fiskalnoj politici cilj je povećati poreske stope i smanjiti socijalna davanja iz budžeta (Živković, Pantić & Rosić, 2019).

Postoje još neke definicije budžeta koje ga definišu kao plan prihoda i rashoda države utvrđen za određeno vremensko razdoblje koje obično traje jednu godinu.

Zakon o budžetskom sistemu R. Srbije definiše budžet kao sveobuhvatni plan prihoda i primanja i plan rashoda i izdataka, organizovan u dva odvojena računa: a) račun prihoda i primanja ostvarenih po osnovu prodaje nefinansijske imovine i rashoda i izdataka za nabavku nefinansijske imovine i b) račun finansiranja (Zakon o budžetskom sistemu).

Idealni slučaj budžeta je kada se prihodi i primanja i rashodi i izdaci nalaze u ravnoteži što znači da država troši onoliko koliko zaradi.

Po Kuliću „budžet predstavlja osnovni instrument prikupljanja javnih prihoda i finansiranja javnih rashoda u savremenim državama“.

Iako definicije mogu biti različite, moguće je uočiti neke zajedničke karakteristike budžeta kao što su (Mauro, Cinquini & Pianezzi, 2019):

- da je to javnopravni akt države;
- da se obično donosi za godinu dana;
- donosi se unapred, pre početka budžetske godine;
- da se u njemu procenjuju prihodi i primanja, a planiraju rashodi i izdaci;
- da se procenjeni prihodi i planirani rashodi iskazuju po vrsti i nameni i sl.

Postavlja se pitanje zašto se prihodi procenjuju, a rashodi planiraju? Rashode je moguće planirati verodostojnije jer oni u brojkama reflektuje Vladinu politiku i u manjoj meri, nego li prihodi, zavise od ponašanja građana i ekonomske situacije u zemlji. Svi rashodi potrebni za finansiranje javnih potreba, planiraju se na nivou svakog ministarstva pa se kao takvi dostavljaju ministarstvu finansija koje će ih objediniti i korigovati na prihvatljiv nivo. Sa prihodima je to drugačije, ne mogu se planirati sa velikim stepenom izvesnosti

pa stoga ostaje da se kvalitetno procene jer u velikoj meri zavise od poreskih obveznika i stanja u privredi.

Budžetska načela

Prilikom izrade budžeta moraju se poštovati neka načela odnosno pravila kako bi se izbegla samovolja u sastavljanju, a postigla realnost i tačnost. Opšte prihvaćena načela su (Lukić & Trandafilović, 2018):

- načelo budžetskog jedinstva;
- načelo potpunosti;
- načelo tačnosti;
- načelo budžetske ravnoteže;
- načelo specijalizacije;
- načelo trajanja;
- načelo jasnoće;
- načelo javnosti.

Načelo budžetskog jedinstva zahteva da se svi prihodi i rashodi prikažu na jednom mestu tj. da se jedinstveno obuhvate, a to se postiže samo budžetom. Načelom se omogućava predstvaničkom telu da dobije što jasniju sliku o finansijskom stanju u državi i po potrebi utiče na isto, ako za to postoji razlog.

Načelo potpunosti kaže da se moraju prikazati sve vrste prihoda bez obzira na poreklo i sve vrste rashoda bez obzira namenu. Oni se u budžetu mogu obuhvatiti po bruto ili neto principu. Bruto principom se svi prihodi i rashodi iskazuju po ukupnim bruto iznosima. Neto principom se vrši prebijanje prihoda i rashoda te se prikazuje samo višak prihoda nad rashodima, odnosno rashoda nad prihodima i to za svakog budžetskog korisnika. I jedan i drugi princip ima prednosti i nedostatke. Bruto principom se prihodi i rashodi prikazuju integralno ali ujedno i homogeno time se postiže jasnost u pogledu odakle potiču prihodi, ali i za šta su namenjeni. Sa druge strane takvo iskazivanje može da zavarava jer su iznosi po kojima se oni iskazuju veći nego li po neto principu.

Načelo tačnosti zahteva da se javni prihodi i javni rashodi u budžetu prikažu što tačnije i realnije. To znači da planirani prihodi i rashodi u budžetu budu veoma slični i jednaki ostvarenim prihodima i izvršenim rashodima. Načelo reguliše negativne pojave kao što su naknado smanjenja namenjenih novčanih

sredstva za budžetske korisnike kao i naknadno povećanje poreskih stopa u cilju izjednačavanja prihoda i rashoda. Kako bi planirani prihodi i rashodi bili što tačniji realnim, primenjuju se tri metode planiranja: metoda direktnog procenjivanja, metoda automatskog procenjivanja i indirektna metoda.

Načelo budžetske ravnoteže zlatno pravilo budžeta. Traži da prihodi i rashodi u budžetu budu uravnoteženi, tj. da ukupni prihodi budu indetični ukupnim rashodima. Svaka druga situacija prouzrokovala bi budžetsku neravnotežu koja bi se ogledala u suficitu-višku prihoda u odnosu na rashode ili deficitu-manjku prihoda za pokrivanje rashoda. Poremećena ravnoteža na strani suficita za kritičare je i nekako bila prihvatljivija nego li na strani deficita. Prilikom pojave deficita država se zadužuje pa uvećava svoj javni dug, a prilikom pojave suficita, postavlja se pitanje da fiskalno opterećenje možda nije preveliko. Ovakva gledanja na poremećenu budžetsku ravnotežu važila su u eri liberalnog kapitalizma da bi nakon prihvatanja intervencionizma budžetski deficit bio poželja pojava. Do tada nepoželjno deficitarno finansiranje biva prihvaćeno kao dobar instrument za pokretanje privrede. Budžetski deficit nastao kao planirani deficit, a sa ciljem razvoja i pokretanja privredne aktivnosti smatra se poželjnim deficitom.

Načelo specijalizacije zahteva da prihodi u budžetu budu prikazani po izvorima, a rashodi po nameni. Ovo načelo u većoj meri je značajnije za rashode jer ovo načelo u odnosu na rashode se rasčlanjuje na (Blumenstein et. al., 2018):

- kvalitativnu specijalizaciju, gde se vidi kojim se sve budžetskim korisnicima sredstva namenjuju,
- kvantitativnu specijalizaciju, u kojim iznosima su sredstva raspoređena kojem budžetskom korisniku i
- vremensku specijalizaciju, na koji vremenski period su sredstva dodeljena.

Tako je Pravilnikom o standardnom klasifikacionom okviru i kontnom planu za budžetski sistem predviđena jedinstvena budžetska klasifikacija koja obuhvata: programsku, organizacionu, funkcionalnu, ekonomski klasifikaciju prihoda i primanja, ekonomsku klasifikaciju rashoda i izdataka i klasifikaciju prema izvorima finansiranja.

Na primeru finansiranja ministarstva odbrane (MO), svaka od navedenih klasifikacija će biti objašnjena.

Programska klasifikacija iskazuje primanja i izdatke prema zadacima i aktivnostima budžetskog korisnika. (U MO postoji samo jedan program

Operacije i funkcionisanje Ministarstva odbrane i Vojske Srbije, u budžetu evidentirana kao 1703).

Organizaciona klasifikacija iskazuje izdatke po korisnicima sredstava sa raspodelom aproprijacija između korisnika i organizovana je po hijerarhiji. (U ovom slučaju to su aproprijacija MO sa nižim organizacionim delovima na koje se ona raspoređuje).

Funkcionalna klasifikacija iskazuje izdatke po funkcionalnoj nameni za određenu oblast i nezavisna je od organizacije koja tu funkciju sprovodi. Tako da postoje kategorije kao što su: Odbrana (2), Javna bezbednost (3), Ekonomski poslovi (4) i sl. (Tako je ministarstvo odbrane obuhvaćeno kategorijom (2) Odbrana, a u okviru nje se izdvajaju 210-vojna odbrana, 220-civilna odbrana, 230-vojna pomoć inostranstvu, 240-odbrana istraživanje i razvoj i 250-odbrana neklasifikovana na drugom mestu).

Klasifikacija prihoda i primanja, izdataka i rashoda zapravo predstavlja klasifikaciju datu kao Kontni plan, gde su utvrđene brožčane oznake i nazivi konta po kojima su korisnici sredstava u obavezi da evidentiraju i iskazuju imovinu, obaveze, prihode i rashode kao i finansijski rezultat (Milojević, Stojanović & Todorović, 2018).

Klasifikacija prema izvorima finansiranja pokazuje odakle potiču sredstva kojima se budžetski korisnik finansira. Tako da postoje: 01-prihodi iz budžeta, 04-sopstveni prihodi, 05-donacije od inostranih zemanja, 13-neraspoređeni višak prihoda iz prethodnih godina, 15-neurošćen sredstva donacije iz prethodnih godina i sl.

Načelo trajanja se vezuje za vremenski period za koji se donosi budžet. Običaj je da se budžet donosi za godinu dana, što se iz prethodnih definicija budžeta može zaključiti, s tim što se kalendarska i budžetska godina ne moraju poklapati. U Srbiji se budžetska godina poklapa sa kalendarskom što se vidi i iz Zakona o budžetskom sistemu (član 46.). Povoljnost periodizacije budžeta se ogleda u tome što se budžetom raspodeljuje društveni proizvod koji se dobija kada se od bruto domaćeg proizvoda oduzme preneti vrednost, a koji se ponovo iskazuje za period od godinu dana. Takođe je lakša kontrola prihoda i rashoda na period od godinu dana. U slučaju kada postoje indicije da planirani prihodi neće biti dovoljni za pokriće rashoda onda se mora ići u rebalans budžeta.

Načelo jasnoće, kao što se načelo potpunosti i jedinstva prepliću, tako je ovo načelo povezano sa načelom specijalizacije. Načelo zahteva pregledan prikaz svih prihoda i svih rashoda. Da bi se to postiglo prihodi se moraju prikazati po izvorima, a rashodi po nameni, te je iz tog razloga ovo načelo slično načelu specijalizacije (Petković, Kuzman & Barjaktarević, 2020). Grupisanje prihoda

se može izvršiti prema tome od koga se ubiraju (stanovništvo ili pravna lica), prema instrumentu pomoću koga se prikupljaju (neporeski-kazne ili poreski-porezi, takse, naknade, doprinosi i sl.), ili prema obliku prihoda (porez na dodatu vrednost, porez na dohodak građana, porez na dobit pravnih lica i sl.). Rashodi pak mogu biti grupisani prema korisnicima, a u okviru njih po konkretnoj nameni.

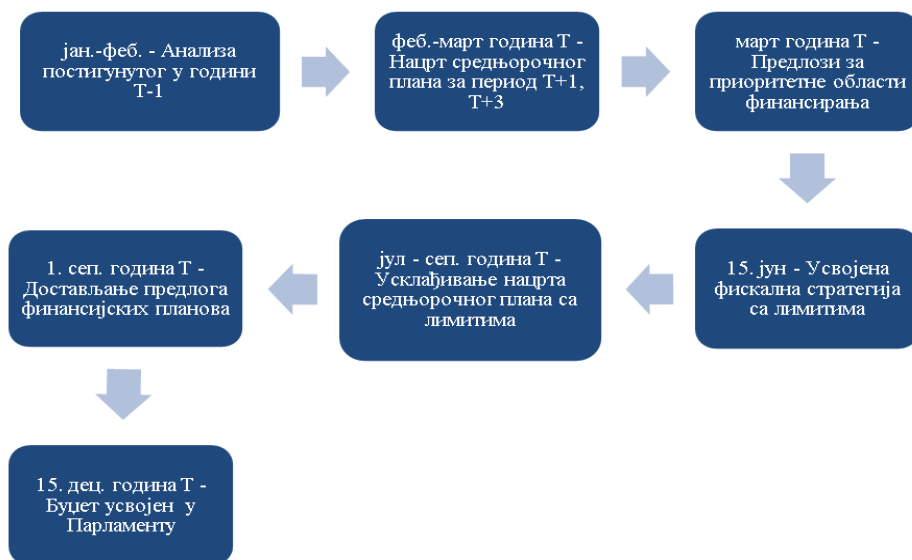
Načelo javnosti se pojavilo iz potrebe poreskih obveznika da saznaju na koji način i u koje svrhe se troši njihov novac, a poslednjih godina načelo dobija na značaju. Načelo zahteva da budžetska procedura oko donošenja budžeta mora biti javna. Budžet u celini mora biti objavljen preko sredstava javnog informisanja. Isto tako se javnost mora obavestiti o izvršenju i kontroli izvršenja budžeta. Postoje izuzeci kada ovo načelo ne može biti do kraja ispoštovano, reč je o određenim prihodima i rashodima koji bi naneli štetu javnom interesu tj. interesu države kada bi se obelodanili (vojni prihodi u manjoj mere, ali rashodi za finansiranje određenih projekata i opremanje Vojske). Prednost načela ogleda se u mogućnosti kontrole izvršenja budžeta i donošenja budžeta te se tako može uticati na usmeravanje sredstava budžeta, a svakako na realnost u procenjivanju prihoda i rashoda.

Budžetska procedura

Budžetska procedura je zakonom određena aktivnost organa države usmerena na (Andrews & Essah, 2020):

- izradu budžeta;
- donošenje budžeta;
- izvršenje budžeta i
- kontrolu budžeta.

Ovo su faze kroz koje sve prolazi budžet, a kako se donosi svake godine u formi zakona i važi jednu godinu, procedure su međusobno u vremenskom smislu prepletene. Tako se u jednoj godini izvršava budžet, vrše se pripreme za donošenje budžeta za narednu godinu, a u isto vreme se kontroliše budžet prethodne godine. Na ovu aktivnost angažuju se svi organi države i daju svoj doprinos, a najveći teret podnosi ministarstvo finansija. Na slici 2 prikazan je ciklus srednjoročnog planiranja budžeta.

Slika 2. Ciklus srednjoročnog planiranja budžeta

Godišnji ciklus započinje analizom postignutih rezultata u protekloj godini. Sagledavaju se postignuti ciljevi, analiziraju se odstupanja od zadatog cilja i uočavaju razlozi eventualnih odstupanja i to sve po oblastima budžetskih korisnika. Nakon toga se sagledava gde se u analiziranom trenutku nalazi budžetski korisnik, šta želi da postigne i na osnovu toga izrađuje srednjoročni plan za naredne tri godine u kojem navodi planirane aktivnosti za dostizanje postavljenih ciljeva i potrebna finansijska sredstva (Capaccioli et al., 2017; Haley, 2017).

Tako se utvrđuju prioritetne oblasti finansiranja kroz programske aktivnosti i programe, a onda se tako izrađeni predlozi dostavljaju ministarstvu finansija gde se sagledava veza između želja i mogućnosti, utvrđuju se limiti za svakog korisnika po na osob. Kada korisnici dobiju limite, a na osnovu Instrukcije za pripremu budžeta, korisnici usklađuju svoj finansijski plan sa limitima. Nakon usaglašavanja svih korisnika sa ministarstvom finansija izrađuje se Nacrt, pa zatim i Predlog zakona o budžetu koji će kasnije ući u skupštinsku proceduru.

Izrada budžeta

Prilikom izrade budžeta bitna je metodologija procenjivanja prihoda i planiranja rashoda. Kako bi planirani prihodi i rashodi bili što tačniji realnim, primenjuju se tri metode planiranja (Zekić, 2015):

1. automatska metoda kod koje se prilikom planiranja budžeta u obzir uzima budžet prethodne godine, te se tako sve stavke iz prethodnog budžeta prenose u novi. Prednost ovakve metode se ogleda u jednostavnosti i lakoći izrade budžeta. Nedostaci su što takva metoda ne daje prostora za razvoj jer će samo potrošena sredstva u prethodnoj godini biti merilo za novčana sredstva u tekućoj.
2. direktna metoda za polaznu osnovu ima budžet prethodne godine korigovan za inflatorna kretanja, bruto dohodak, industrijsku proizvodnju i sl.
3. indirektna metoda pored budžeta prethodne godine koristi i podatke koje je prikupila od korisnika budžetskih sredstva. Najbitniji podaci bi bili broj zaposlenih, tekući troškovi i investicije.

U procesu izrade budžeta u fokusu se stavljaju formulisani ciljevi koji se žele ostvariti. Oni se najčešće definišu kroz dokument „Fiskalna strategija“, a tiču se pretpostavke budućeg razvoja privrede i to BDP-a, stope inflacije, broja nezaposlenih, visine deficita i načina njegovog pokrivanja i drugo. Imajući na umu prethodno definisane ciljeve svi korisnici budžetskih sredstava na sopstvenom nivou planiraju rashode iz delokruga njihove nadležnosti. Postavljaju se prioritete, a u koordinaciji sa ministarstvom finansija se spoznaje da li su takvi prioritete realni. Tako isplanirani rashodi svih korisnika budžeta se dostavljaju ministarstvu finansija na objedinjavanje, gde ono vrši studiju realnosti i izvodljivosti iskazanih uz moguće korekcije. Nakon objedinjavanja istih izrađuje se nacrt budžeta radi dostavljanja Vladi kako bi se o njemu izjasnila, a onda se nacrt dostavlja Skupštini kako bi ona raspravljala o njemu, korigovala i na kraju usvojila. Budžet se sastoji od opšteg i posebnog dela. U opštem delu budžeta prikazani su svi prihodi i primanja i rashodi i izdaci, a u posebnom delu, su svi prihodi i rashodi prikazani po korisnicima budžetskih sredstava tačnim iznosima i po utvrđenoj nameni.

Donošenje (usvajanje) budžeta

U jednoj od ranijih definicija budžeta, rečeno je da je to zakonski akt, te se iz tog razloga donošenje budžeta vrši po proceduri koja je propisana za donošenje zakonskih akata. Ranije pomenuti nacrt budžeta se dostavlja Skupštini kako bi prošao zahtevanu proceduru. Tada se pokreće skupštinska rasprava o budžetu, a to nije ništa drugo nego li rasprava o politici Vlade. Svi njeni članovi iznose uspehe iz ranije godine i pravdaju iznose prihoda i rashoda predloženih budžetom. Nacrt u toku rasprave može biti promenjen

prihvatanjem nekih od predloženih amandmana, nakon čega se pristupa glasanju o budžetu. Kada se budžet izglasa, mora se u objaviti u javnim glasilima kako bi načelo javnosti do kraja bilo ispunjeno. Budžet se donosi pre kraja tekuće budžetske godine za narednu. Izuzetno, u koliko se budžet ne donese na vreme, iz razloga produžetka vremena predviđenog za izradu i donošenje, onda se prelazi na privremeno finansiranje, najduže do prva tri meseca fisklane godine, sa mogućnošću produžetka za još tri.

Postavlja se pitanje koliki se iznos javnih prihoda može upotrebiti za finansiranje rashoda u periodu privremenog finansiranja. U teoriji postoje tri metoda privremenog finansiranje i to (Khalifa & Scarpato, 2020):

- metod budžetskih dvanaestina, tj. prosečnih mesečnih vrednosti budžeta prethodne godine. To znači da se u budžetskoj godini koja teče, za koju nije donešen budžet, u prva tri meseca može potrošiti jedna četvrtina iznosa budžeta prethodne godine, korigovan za stopu inflacije na mesečnom nivou.
- metod rekondukcije, u prva tri meseca može se vršiti finansiranje do iznosa prva tri meseca prethodne godine, takođe korigovan za stopu inflacije. Metod se zasniva na prenosu ovlašćenja iz prethodnog budžeta na narednu godinu, čime se stvara mogućnost kontinuiteta.
- metod akontacije, u prva tri meseca godine koja je počela, korisnicima budžetskih sredstva stavljaju se na raspolaganje, u vidu davanja budžetskih kredita, iznosi sredstava predviđeni za taj period u budžetu koji nije usvojen.

Važno je napomenuti da Zakon o budžetskom sistemu prednost daje metodu budžetskih dvanaestina, a odluku o privremenom finansiranju donosi Skupština.

Ukoliko u toku godine dođe do značajnijih odstupanja od planiranih prihoda i rashoda, mora se vršiti rebalans budžeta. Takvom pojavom se narušava načelo trajanja jer se budžetska procedura po istom principu ponovo sprovoditi (Grbić, 2019; Scown, Brady & Nicholas, 2020).

Rebalans budžeta je promena zakona o budžetu u toku budžetske godine, kojom se menja, odnosno dopunjuje budžet. U zavisnosti da li u budžetu ima manjak prihoda u odnosu na rashode ili višak prihoda u odnosu na rashode u tom smeru će rebalans i ići. U Srbiji je do 2015. godine skoro svake godine bilo rebalansa budžeta i uvek zbog manjka prihoda za pokrivanje rashoda. Iz tog razloga je pojam rebalans u svakodnevnoj komunikaciji postao negativan termini. U 2016. i 2017. godini nije bilo rebalansa budžeta u cilju prekrajanja

istog zbog manjka prihoda, ali je bilo izmene Zakona o budžetu kako za 2016. tako i za 2017. godinu (Tešić, 2018; Vukša, 2017).

O čemu se zapravo radi? Skupština Srbije je u mesecu decembru 2017. godine, izglasala Zakon o dopuni Zakona i budžetu Republike Srbije za 2017. godinu u kojem su bila samo dva člana od kojih je prvi bio suštinski i dozvolio je promenu člana u Zakonu o budžetu za 2017. godinu koji je „zabranjivao isplatu nagrada i bonusa zaposlenima kod korisnika sredstava budžeta R. Srbije u 2017. godini.“ Promena se ogledala u davanju mogućnosti Vladi da odlukom dozvoli isplatu nagrada i bonusa, a sve u cilju kako bi se bezbednosnom sektoru isplatio bonus od po 10.000,00 dinara. Ovakva promena Zakona formalno-pravno jeste rebalans, suštinski takvom izmenom ne menjaju se ni prihodi ni rashodi i ona nije uticala na povećanje deficita u budžetu. Krajem 2015. godine kako bi se prosvetnim radnicima isplatila takva pomoć, procedura Vlade je bila indentična.

Izvršenje budžeta

Odmah nakon usvajanja budžeta ide se u fazu izvršenja budžeta. To je faza u kojoj se vrši prikupljanje prihoda i realizacija odobrenih rashoda (Baas, et. al., 2018). Prikupljanje prihoda se vrši na način da se svi prihodi koji ostvare budžetski korisnici moraju uplatiti u budžet Republike, izuzev prihoda ostvarenih po osnovu specifične delatnosti koje imaju pravo da troše u visini u kojoj su naplaćeni. Rashodi predviđeni budžetom se izvršavaju tako što se dodeljuju aproporijacije i korisnici budžeta mogu realizovati rashode samo do visine odobrenih aproporijacija. Kako bi budžet bio likvidan i time omogućio da se u roku izvrši plaćanje nastalih obaveza, svi korisnici sredstava imaju obavezu da do 15. u mesecu vrše planiranje rashoda i naplatu prihoda za mesec koji sledi mesecu u kojem vrše planiranje tzv. kvote. Sve poslovne promene koje se tiču budžeta zasnivaju se na gotovinskoj osnovi.

Gotovinska osnova (načelo računovodstvenog obuhvatanja prihoda i rashoda u trenutku naplate, odnosno plaćanja) jeste osnova za vođenje budžetskog računovodstva, po kojoj se transakcije i ostali događaji priznaju u momentu prijema odnosno isplate sredstava (Lukić, 2019). Korisnici budžetskih sredstava dužni su da izrađuju mesečne i periodične izveštaje. Izveštaji sadrže informacije o izvoru sredstava prikupljenih u toku određenog perioda, nameni za koju su sredstva iskorišćena i saldu gotovinskih sredstava na dan izveštavanja. Kako bi korisnici budžetskih sredstava pratili sve novčane tokove i evidentirali svaku poslovnu promenu, u obavezi su da vode poslovne knjige i to dnevnik, glavnu knjigu i pomoćne knjige i evidencije. Poslovna promena da bi bila validna mora biti potkrepljena računovodstvenim ispravama, a računovodstvena isprava je pismeni dokaz o nastaloj poslovnoj

promeni (Vladislavljević & Pešić, 2018). Za svaku poslovnu promenu zasnovanu na validnim računovodstvenim ispravama izdaje se naredba za isplatu. Naredbu za isplatu izdaje naredbodavac, a istu kontroliše računopolagač. Ista mora imati potpise lica koje je naredbu sastavilo, kontrolisalo i odobrilo isplatu. Lice koje je naredbu kontrilisalo i lice koje odobrava plaćanje ne može biti jedno isto lice, to znači da naredbodavac i računopolagač ne mogu biti jedno isto lice. Naredbodavac je lice uprave koje ima pravo i ovlašćenje da upravlja državnom imovinom, da prikuplja prihode i stara se o njihovoj raspodeli. Računopolagač je lice koje neposredno rukuje novčanim sredstvima i stara se o likvidaciji i realizovanju odluka o angažovanju budžetskih sredstava.

Kontrola budžeta

Zakonom o budžetskom sistemu predviđeno je usvajanje Završnog računa budžeta. On predstavlja kontrolu budžetske godine koja je završena. Završni račun budžeta donosi se po sličnoj porceduri kao i budžet, odnosno u formi zakona, a sastoji se od opšteg i posebnog dela. Završni račun predstavlja instrument kojim se iskazuju svi ostvareni prihodi i ukupni rashodi ostvareni u budžetskoj godini koja je istekla. NJime se postiže da zakonodavna vlast stekne uvid u postignute rezultate i ispunjene ciljeve koje je na početku završene budžetske godine postavila izvršna vlast.

Upravo Završni račun predstavlja jedan vid kontrole budžeta koji omogućava većem broju ljudi da stekne uvid u način trošenja sredstava budžeta. Kontrola budžeta ima značajniju ulogu u fazi izvršenja budžeta. U toj fazi važnu ulogu ima finansijska služba organizovana na nivou svakog korisnika budžetskih sredstava i ona vrši kontrolu svih materijalno-finansijskih dokumenata koji se tiču povećanje ili smanjenja imovine i tokova gotovine. Na tom nivou se vrši računaska, suštinska i formalna kontrola ispravnosti isplatne dokumentacije. Svaki budžetski korisnik koji ima organizovanu finansijsku službu podzakonskim aktima bliže uređuje njena ovlašćenja i način rada. Tako je npr. na nivou Ministarstva odbrane rad iste uređen Pravilnikom o finansijsko poslovanju u MO i VS, Pravilnikom o materijlanom poslovanju, Uredbom o materijalnom knjigovodstvu, Odlukom ovlašćenjima za raspolaganju pokretnim sredstvima, Pravilnikom o načinu naknade štete, Pravilnikom o planiranju, programiranju, budžetiranju i izvršenju i sličnim propisima.

Kontrole, ako bi se grupisale po određenim kriterijumima mogla bi se još podeliti na (Grbić & Jovanović, 2020):

- prethodnu i naknadnu (kriterijum vremena),
- kontrolu naredbodavca i računopolagača (kriterijum subjekta),

- terensku i dokumentarnu (kriterijum metode),
- upravna, računsko-sudska i politička (kriterijum organa koji sprovodi kontrolu).

Zaključak

Budžetski sistem Republike Srbije čine republički budžet, budžeti lokalne vlasti i finansijski planovi organizacija za obavezno socijalno osiguranje. Budžet lokalne vlasti podrazumeva: budžet autonomne pokrajine, budžet grada Beograda, budžeti gradova (25), budžeti opština (150). Budžet je pregled svih ekonomskih potreba države u definisanim novčanim iznosima.

Integritet budžetskog sistema obezbeđuje se zajedničkim pravnom osnovom, jedinstvenom budžetskom klasifikacijom, upotrebom jedinstvene budžetske dokumentacije za izradu nacrtu budžeta, srednjeročnih i finansijskih planova, jedinstvenim sistemom budžetskog računovodstva, jedinstvenim kriterijumima za budžetsku kontrolu i reviziju, prenosom statističkih izveštaja i podataka sa jednog nivoa budžeta u drugi i principima na kojima se zasniva budžetski postupak.

Tokom izvršenja budžeta vrši se preklapanje više faza, a to su izrada i donošenje budžeta za narednu godinu i naknadna kontrola prethodne budžetske godine. Budžet se priprema i izvršava po osnovu sistema jedinstvene budžetske klasifikacije. Budžetska klasifikacija obuhvata programsku, organizacionu, funkcionalnu klasifikaciju, ekonomsku klasifikaciju prihoda i primanja, ekonomsku klasifikaciju rashoda i izdataka i klasifikaciju prema izvorima finansiranja.

Literatura

1. Andrews, N. & Essah, M. (2020). The sustainable development conundrum in gold mining: Exploring ‘Open, Prior and Independent Deliberate Discussion’ as a community-centered framework. *Resources Policy*, 68,2020, 101798,
2. Baas, J., Augustine, S., Marques, G.M. & Dorne, J.L. (2018). Dynamic energy budget models in ecological risk assessment: From principles to applications. *Science of The Total Environment*, 628–629, 249-260,
3. Blumenstein, B., Siegmeier, T., Selsam, F. & Möller, D. (2018). A case of sustainable intensification: Stochastic farm budget optimization considering internal economic benefits of biogas production in organic agriculture. *Agricultural Systems*, 159, 78-92,

4. Capaccioli, A., Poderi, G., Bettega, M. & D'Andrea, V. (2017). Exploring participatory energy budgeting as a policy instrument to foster energy justice. *Energy Policy*, 107,621-630,
5. Grbić, M., & Jovanović, D. (2020). Komparativni finansijski sistemi - implikacije za ekonomski rast. *Oditor*, 6(1), 49-65.
6. Grbić, M. (2019). Ključne determinante razvoja finansijskog sistema. *Oditor*, 5(2), 7-21.
7. Khalifa, R. & Scarparo, S. (2020). Gender Responsive Budgeting: A tool for gender equality. *Critical Perspectives on Accounting*, 102183,
8. Haley, B. (2017). Designing the public sector to promote sustainability transitions: Institutional principles and a case study of ARPA-E. *Environmental Innovation and Societal Transitions*, 25, 107-121,
9. Lukić, M. (2019). Uloga budžeta u finansiranju lokalne samouprave. *Vojno delo*, 71(2), 265-277.
10. Lukić, M., & Trandafilović, J. (2018). Bilansiranje nekretnina kod budžeta. *Oditor*, 4(1), 17-26.
11. Mauro, S.G., Cinquini, L. & Pianezzi, D. (2019). New Public Management between reality and illusion: Analysing the validity of performance-based budgeting. *The British Accounting Review*, 100825,
12. Milojević, I., Stojanović, C. & Todorović, Lj. (2018). Investicioni problem siromaštva sa osvrtom na Republiku Srbiju. *Akcionarstvo*, 24(1), 31-50.
13. Picchio, M. & Santolini, R. (2020). Fiscal rules and budget forecast errors of Italian municipalities. *European Journal of Political Economy*, 64, 101921,
14. Petković, B., Kuzman, B., & Barjaktarević, M. (2020). Gross domestic product growth rate analyzing based on price indexes, import and export factors. *Ekonomika poljoprivrede*, 67(2), 405-415.
15. Scown, M.W., Brady, M.V. & Nicholas, K. A. (2020). Billions in Misspent EU Agricultural Subsidies Could Support the Sustainable Development Goals. *One Earth*, 3(1), 237-250,
16. Tekić, D., Mutavdžić, B., Novaković, T., & Pokuševski, M. (2020). Analysis of development of local self-government units in Vojvodina. *Ekonomika poljoprivrede*, 67(2), 431-443.
17. Tešić, A. (2018). Primena Microsoft Power BI programa, *Menadžment u sportu*, 9(1), 16-26
18. Vladislavljević, V., & Pešić, H. (2018). Budžetska procedura u Republici Srbiji - izrada, donošenje i usvajanje završnog računa budžeta, *Oditor*, 4(2), 90-100.
19. Vukša, S. (2017). Revizija ugovora u javnom sektoru, *Akcionarstvo*, 23(1), 31-46.

20. Zekić, M. (2015). Kontrola i revizije u javnom sektoru, *Akcionarstvo*, 21(1), 23-34.
21. Živković, A., Pantić, N., & Rosić, M. (2019). Fiskalna održivost makroekonomskog sistema članica Evropske unije. *Oditor*, 5(2), 32-41.

SUSTAINABILITY OF BUDGET PRINCIPLES AND PROCEDURES

Helena Pešić³, Milos Miljkovic⁴

Summary

The topicality of the topic, something that has been given importance in recent years and its presence in everyday communication has stimulated its analysis. The paper will present an analysis of the sustainability of budget principles and budget procedures, using data analysis methods, by presenting and describing in detail all budget principles (principle of budget unity, completeness, accuracy, budget balance, specialization, duration, clarity and publicity) as and the procedures (budgeting, budgeting, execution and control of the budget) that the budget goes through.

Key words: budget, principles, procedures

Datum dolaska (Date received): 11.04.2020.

Datum prihvatanja (Date accepted): 30.08.2020.

---

³ Helena Pešić, M.A., Wizard, Ustanička 17, Beograd, R. Srbija, e-mail: nadovezah@gmail.com

⁴ Miloš Miljković, MA, Land Forces, Birčaninova no. 5, Belgrade, Serbia, E-mail: milos.miljkovic.mekis@gmail.com

MARKETING ODRŽIVOG RAZVOJA I EKOLOŠKI MENADŽMENT

Radovan Damnjanović¹, Marija Bešlin-Feruh², Aleksandar Rajković³

Pregledni rad
UDK: 658.8:502.131.1
005:502

doi: 10.5937/OdrRaz2002031D

Rezime

Generalno uzev, svaki razvoj koji omogućava nesmetano zadovoljenje potreba sadašnjih generacija, a ne utiče nepovoljno na buduće generacije da zadovolje svoje potrebe, predstavlja održivi razvoj.

Ma kako nam se činilo da su ekonomija i ekologija dve različite kategorije koje nemaju ničeg zajedničkog, u razvijenom svetu su ove dve nauke čvrsto povezane, tako da u koegzistenciji u velikoj meri podržavaju teoriju održivog razvoja.

Ključne reči: *održivi razvoj, marketing, ekologija, menadžment.*

Uvod

Velike korporacije u razvijenim državama prilikom svakog značajnog projekta obavezno razmatraju i ekološku komponentu, jer postoji izuzetno precizno ekološko zakonodavstvo, koje veoma oštro sankcioniše neekološke tehnološke procese, upotrebljene materijale, a već o ekološki štetnom proizvodu se i ne razmišlja. Kazne su tako drastične da mogu dovesti čak do bankrotstva i najjačih kompanija.

Iako je tržišna utakmica cilj kome stremimo ipak ograničenja postoje. Naročito kada je ekologija u pitanju, jer je izražen uticaj države kroz ekološko zakonodavstvo, koje uslovljava proizvođača ne samo da investira u proizvodnju i plasman, već i u ekološka postrojenja. Tada troškovi rastu ali je efekat višestruko pozitivan.

---

¹dr Radovan Damnjanović, docent, Vojna akademija, Univerzitet odbrane, Pavla Jurišića Šturma 33, Republika Srbija, e-mail: radovandam78@gmail.com

² Marija Bešlin-Feruh, Visoka poslovna škola strukovnih studija, Čačak, Republika Srbija, e-mail: marijabf@gmail.com

³ Aleksandar Rajković, M.A., Vojska Srbije, Kruševac, Republika Srbija, e-mail: a.rajkovic@gmail.com

Sa pojavom "kiselih kiša", "efektom staklene bašte" i ostalih oblika uništenja životne sredine svet se davno susreo i shvatio, što je rezultiralo pojavom ekološkog zakonodavstva u skoro svim zemljama industrijskog sveta kao i više konferencija pod pokroviteljstvom Ujedinjenih nacija. Pored usvajanja zakona i deklaracija pojavio se i jedan novi pojam – održivi razvoj (sustainable development).

Održivi razvoj podrazumeva razvoj koji ne iscrpljuje prirodne rezerve u celosti, već ih ostavlja i budućim generacijama na korišćenje. Radi se o odnosu prema sutrašnjici kao etičkom pitanju, u tržišnoj ekonomiji (Stojanović & Stanojević, 2017) što znači ostaviti svet potomstvu ako ne bolji, a ono barem onakav kakav su sadašnje generacije nasledile.

Održivi razvoj kao bitna komponenta ekološkog menadžmenta

Prirodna sredina je osnovna i polazna tačka svih živih bića, među kojima je i čovek. Umesto da čovek, kao svesno biće, svoj progres meri raznolikošću i bogatstvom prirode, on je sve više osiromašuje čineći tako i sebe siromašnijim za mnoga dobra koja su nekada izgledala neograničena, besplatna (Živković, 2019), a danas su zbog takvog odnosa postala retkost i dobila relativno visoku cenu (čist vazduh, voda, šume, itd.). Nikada potrebe za iskonski zdravom, očuvanom prirodnom sredinom nisu bile velike kao danas, a nje je sve manje. Ono što je vekovima uzimao od nje besplatno, čovek danas plaća zdravljem, jer je on, nekada čist vazduh pretvorio, kako to figurativno kaže profesor M. Pečujlić, uubicu (Tasić, 2018).

Danas se o ekologiji sve više piše i govori, a naučnici su saglasni u tome da je u pitanju globalna ekološka kriza koja je zahvatila celokupno čovečanstvo. Postoje tu i tamo neslaganja o tome kako je kriza nastala, kakve su joj prave dimenzije, koji su uzroci doveli do toga i kako je prevazići (Pizzi, et al., 2020). Nema sumnje da je zagađivanje prirodne sredine usko vezano za industrijski način proizvodnje, sistem proizvodnje čiji je osnovni motiv profit (Stanojević, 2018), koji je podsticao čoveka na rušilački, eksploatatorski, neprijateljski odnos prema prirodi. I eto, samo za nekih 200 godina priroda je zagađena, narušena, poremećena ravnoteža u njoj, više nego za sve vreme pre toga, što je teško izraziti brojkama. Čovek, kao deo prirode, uništio je prirodnu sredinu u kojoj egzistira, doveo je u pitanje i opstanak svoje vrste.

Od kamenog oruđa do poslednjih naučnih i tehničkih otkrića čovek je u etapama osvajao prirodu i zagađivao je do te mere da je zagađenost prirodne sredine postala izražen faktor čiji je uticaj na zdravlje ljudi veliki. Sve je veći broj bolesti, novih, ranije nepoznatih, a posledice su takve da se ni izmeriti ne daju. Zbog složenosti, problemom ekološke krize ne bave se danas samo biolozi, već stručnjaci raznih profila: sociolozi, ekonomisti, lekari, psiholozi,

itd. Čovek je nekada bio izuzet iz živih bića, kada je pojam ekologije (Pujara, et al., 2019) bio korišćen uglavnom u biološkim naukama, da bi označio odnos prirode i živih bića koja u toj sredini žive i razvijaju se. Razvojem kapitalizma, posebno posle industrijske revolucije, prirodna sredina je sve više postajala sredstvo pomoću kojeg se dolazilo do sve veće mase profita. Stvaranjem krupnih industrijskih centara, zahvaljujući akumulaciji kapitala, akumulirali su se - stalno su narastali i ekološki problemi. Nije slučajno pojam „ekologije” nastao u engleskom jeziku 1837. godine, jer je tu, u Engleskoj, začet kapitalizam, tu je, u to vreme, industrija bila u punom zamahu. No, od tada do danas proteklo je više od 160 godina, a čovečanstvo je učinilo krupan korak napred, ušlo je u treću naučno-tehničku revoluciju koja predstavlja „treći krupan korak u istoriji uzajamnih odnosa društva i prirode” (Wang, Modi, & Schoenherr, 2020).

U cilju održivog razvoja najčešće se koriste sledeći ekonomski instrumenti:

- naknada za korišćenje prirodnih vrednosti;
- naknada za zagađivanje životne sredine;
- sredstva budžeta i međunarodne finansijske pomoći;
- fond za zaštitu životne sredine;
- ekonomske podsticajne mere – poreske, carinske i druge olakšice ili oslobađanja od obaveza plaćanja subvencije i depoziti.

Ekološko obrazovanje i održivi razvoj

Generalna skupština je u decembru – 2002. godine proglasila "Deceniju obrazovanja za održiv i razvoj". Pored toga, u martu 2005. godine Komitet za politiku životne sredine Ekonomske komisije za Evropu usvojio je "UNECE strategiju obrazovanja za održivi razvoj" koja je inicirala početak decenije obrazovanja (Fatimah, et al., 2020).

Ključni cilj ekološkog obrazovanja jeste da ljudi čuvaju i unapređuju svoju životnu i radnu sredinu, kako bi ona postala integralni element njegovog bitisanja i razvoja.

Zbog velikog značaja koje ekološko obrazovanje ima u razvoju ekološke svesti, bilo je predmet analize brojnih međunarodnih skupova, na kojima je ukazivano na potrebu formiranja programa ekološkog obrazovanja na globalnom nivou, a potom i na regionalnom i nacionalnom nivou (Pantić, i dr., 2019).

Na Međunarodnom savetovanju o ekološkoj edukaciji koja je održana u Beogradu 1975. godine formirani su temelji savremene edukacije o životnoj

sredini koja predstavlja bazu za suštinsko razumevanje svih principa održivog razvoja. Ovladavanje konceptom održivog razvoja neophodno je za podsticanje istraživanja i razvoja takvih tehnologija koje će značajno uticati na unapređenje kvaliteta životne sredine (Milanović, i dr., 2020), omogućiti dovoljan priliv relevantnih informacija, kako bi pojedinci mogli da učestvuju u donošenju bitnih odluka u vezi sa aktivnostima u sredini u kojoj žive ili rade, a koji su od neposrednog interesa, kako za njihovo zdravlje tako i za kvalitet života. Obrazovanje predstavlja osnovno ljudsko pravo s jedne strane, dok je sa druge strane, to najvažniji preduslov za efikasan menadžment sa aspekta održivog razvoja (Dokić i dr., 2020).

Najvažniji zaključci sa Međunarodnog savetovanja o ekološkoj edukaciji koja je održana 1975. godine u Beogradu jesu sledeći (Milojević, Stojanović, & Todorović, 2018):

- ekološko obrazovanje treba da bude integralno u smislu da uključuje sva neophodna znanja o životnoj sredini, prirodi i ljudskoj proizvodnji, ekologiji, politici, ekonomiji, tehnologiji, socijalnom životu, zakonskoj regulativi, kulturi i estetici;
- ekološko obrazovanje treba da bude multidisciplinarni i kontinuiran proces;
- ekološko obrazovanje pored škole, treba da bude prisutno i u nastavi;
- ekološko obrazovanje treba posebno da fokusira značaj aktivnog učešća u zaštiti životne sredine i rešavanju ekoloških problema;
- ekološko obrazovanje treba da sagleda tekuća i anticipira buduća ekološka stanja.

U središtu ekološkog obrazovanja nalaze se celokupan rast i razvoj iz prizme ekološkog aspekta, na međunarodnom nivou, respektujući pritom značajne razlike između regiona.

Bitno je napomenuti i međunarodne skupove posvećene ekološkom obrazovanju koje su održane 1977. godine u Tbilisiju, 1982. godine u Najrobiju i 1983. godine u Beču.

Banke takođe imaju značajnu ulogu u tome, u smislu da kod odobravanja investicionih kredita (novih projekata), elaborat ekološke zaštite u biznis planu mora biti obavezan. U našoj zemlji se jako malo pažnje poklanja upravo tom problemu. Veliki broj investicija nema nikakvu ili ima neadekvatnu dimenziju ekološke zaštite. U periodu tranzicije sledeći činioци biće od posebnog značaja za definisanje uloge planiranja i politike održivog razvoja i zaštite životne sredine sledeći činioци (Tsani, Koundouri, & Akinsete, 2020):

- privatizacija,
- promene u konstelaciji interesa,
- izgradnja tržišnih institucija i
- politički procesi.

Veoma je prisutna razlika između ekološkog i ekonomskog shvatanja održivosti. Naime, davanje prioriteta ekonomskim kriterijumima u odnosu na sve druge, koji se ogleda u privrednoj ekspanziji i rastu po svaku cenu, a što se zasniva na naučno-tehnološkom progresu i maksimiziranju produktivnosti, dovodi do uništavanja prirodnih sistema. Naime, zanemaruje se činjenica da su mogućnosti supstitucije u prirodnim sistemima u velikom broju slučajeva ograničene.

Veoma je bitno naglasiti vezu između ekonomskog rasta i troškova zagađivanja životne sredine. Naime, utvrđeno je, primera radi, da pri zagađivanju vode i vazduha, u prvom periodu rasta, a mereno bruto po glavi stanovnika, troškovi pokazuju tendenciju naglog rasta.

Ekološko obrazovanje treba da bude novi segment obrazovnog sistema u našoj zemlji koji treba da se implementira u edukaciju na svim nivoima obrazovanja radi unapređenja životne i radne sredine koja bi bila dostojna čoveka i zadovoljenja njegovih egzistencijalnih potreba. Za to je neophodno da se postojećem reformom sistema obrazovanja učine napori da bi se zaštita životne sredine podigla na nivo institucionalnog obrazovanja. Značajnu ulogu u tome treba da imaju škole i fakulteti. Za to je neophodno imati adekvatan obrazovni kadar.

Ekološko obrazovanje na nivou više škole treba da se razvija u sledećim pravcima (Cai & Choi, 2020):

- kao opšta-obrazovna paradigma održivog razvoja prema kojoj svaki stručnjak, nezavisno od oblasti kojom se bavi, treba da ima društvenu odgovornost za aktivnosti koje su u sferi održivog razvoja;
- kao jedna oblast stručnog znanja i veština za svaku pojedinu stručnu oblast;
- kao način za društveno sazrevanje pojedinca u domenu održivog razvoja.

Bitnu ulogu u formiranju ekološke svesti posebno imaju mas-mediji odnosno poslovne komunikacije kao što su televizija, film, radio, Internet, knjige, izložbe i razne publikacije.

Održivi razvoj kao koncepcija života i njegovo merenje

Izveštaj Bruntlandine komisije za Ujedinjene nacije identifikovao je četiri koraka održivosti neophodna za postizanje održivog razvoja (Herrera, et al., 2020):

- usporiti rast stanovništva;
- podsticati sigurnost hrane u branši malih poljoprivrednika;
- razvijati i širiti čiste tehnologije;
- uključiti se u aktivno i efikasno očuvanje resursa.

Za sve te aktivnosti neophodna su velika novčana sredstva.

Održivi razvoj teži da ograniči sve vrste dugova koje sadašnja generacija ostavlja u nasleđe budućim generacijama, i to: finansijske dugove, socijalne dugove i ekološke dugove.

Radi zadovoljenja životnih potreba sadašnjih kao i budućih generacija osnovna odrednica je održivost raspoloživog kapitala. U savremenoj literaturi o održivom razvoju, zalihe kapitala obuhvataju tri različita aspekta kapitala, i to (Hasanov, 2019):

- prirodni kapital,
- proizvodni kapital i
- ljudski kapital.

Za merenje održivog razvoja na raspolaganju su dva koncepta. Prvi koncept je zasnovan na modelu "pritisak – stanje - odgovor" ("Prissure – State - Response" skraćeno "P.S.R."). Drugi koncept je zasnovan na nacionalnim računima (Islam & Managi, 2019).

Model "P.S.R." je originalno razvijen u okviru OECD za potrebe merenja ekološki održivog razvoja. U fokusu ovog pristupa nalazi se ideja da izabrani indikatori treba da odraze pritiske na okruženje, stanje samog okruženja i reakciju društva na uočene ekološke probleme (Jemai, Chung & Sarkar, 2020). Model "P.S.R." može da uključi ne samo ekološke, već i druge dimenzije održivosti (ekonomska i socijalna). Za tu svrhu koncept "pritiska" zamenjuje konceptom "pokretačke snage", odnosno model "P.S.R." postaje model "D.S.R." ("Driving Forse – State - Response"). Naime, indikatori "pokretačke snage" ukazuju na ljudske aktivnosti, pojave i procese koji aktivno deluju na održivi razvoj. Indikatori stanja održavaju "stanje" održivog razvoja. Indikatori odgovora prikazuju političke opcije i druge reakcije na promene u "stanju" održivog razvoja. U ovom slučaju, održivi razvoj se meri

preko seta indikatora koji su svrstani u odgovarajuće kategorije po grupama i uređeni po modelu "D.S.R." (Mahajan & Gupta, 2020)

Drugi tip merenja održivog razvoja ima računovodstveni karakter, jer se zasniva na nacionalnim računima. Računovodstveni okvir obuhvata i povezuje različite podatke (ekonomske, socijalne i ekološke) iskazane u novčanim ili fizičkim jedinicama. Nacionalni računi su isključivo primenjivani za potrebe ekonomskog rasta. Sedamdesetih godina nastala je ideja o širenju nacionalnih računa, kako bi se pokrila problematika životne sredine, kao i prirodnih resursa.

Menadžment finansiranja ekoloških projekata

Jedan od veoma aktuelnih problema danas, koji tangira zajmodavce u Americi predstavlja menadžment finansiranja ekoloških projekata. Naime, prema zakonu o zaštiti životne sredine i prema amandmanima u dodatnom fondu, postojeći i bivši vlasnici tzv. "kontaminirane imovine", ranije firme, koje su teritorijalno bile locirane na kontaminiranim posedima, ili pak oni u čijem su vlasništvu ili u procesu transporta opasne materije, imaju potencijalnu obavezu da učestvuju u nadoknadi troškova u vezi sa čišćenjem i uređenjem životne okoline. Pored navedenog zakona, doneti su drugi zakoni koji obavezuju kompanije koje se bave proizvodnjom, transportom i čuvanjem materijala i roba opasnih po životnu sredinu, i to (Dong, Deng & Wang, 2020):

- Zakon o čistoj vodi;
- Zakon o konzerviranju i obnavljanju resursa;
- Zakon o kontroli toksičnih materija.

Ekološki razvoj neminovno inicira potrebu da se obezbede finansijski izvori koji treba da omoguće zaštitu životne sredine.

Poseban značaj u ekološkom obrazovanju imaju ekonomisti, a među njima finansijski stručnjaci, u smislu da se vodi računa o takvom ulaganju investicija, u određene projekte koji će koristiti primenu koncepta održivog razvoja, jer svaki takav projekat ima strateški uticaj na životnu sredinu na duži rok, odnosno od strateškog je značaja.

Banke takođe imaju značajnu ulogu u tome, kod odobravanja investicionih kredita novih projekata), elaborat ekološke zaštite u biznis planu mora biti obavezan. U našoj zemlji se jak malo pažnje poklanja upravo tom problemu. Veliki broj investicija nema nikakvu ili ima neadekvatnu dimenziju ekološke zaštite.

Ekološki razvoj neminovno inicira generiše finansijske izvore koji omogućavaju zaštitu životne sredine.

Zaključak

Održivi razvoj predstavlja svaki razvoj koji omogućava nesmetano zadovoljenje potreba sadašnjih generacija, a ne utiče nepovoljno na buduće generacije da zadovolje svoje potrebe.

Ekološka svest je preduslov za ekološko obrazovanje. Ekološko obrazovanje treba da bude novi segment obrazovnog sistema u našoj zemlji koji treba da se implementira u edukaciju na svim nivoima obrazovanja radi unapređenja životne i radne sredine koja bi bila dostojna čoveka i zadovoljenja njegovih egzistencijalnih potreba.

Za merenje održivog razvoja na raspolaganju su dva koncepta – model P.S.R. u Model zasnovana na nacionalnim računima – Model D.S.R.

Literatura

1. Cai, Y.J. & Choi, T.M. (2020). United Nations' Sustainable Development Goals perspective for sustainable textile and apparel supply chain management. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*, 141, 102010,
2. Dokić, A., Užar, D., Petković, G., & Stojković, D. (2020). Impact of commercial and investment activities in agriculture on local development. *Ekonomika poljoprivrede*, 67(2), 569-584.
3. Dong, L., Deng, S. & Wang, F. (2020). Some developments and new insights for environmental sustainability and disaster control of tailings dam. *Journal of Cleaner Production*, 269, 122270,
4. Hasanov, A. (2019). Ekonomski pokazatelji poslovanja i životni standard stanovništva, kao potencijalni faktori, za franšizne operacije u sektoru usluga i trgovine. *Oditor*, 5(3), 6-24.
5. Herrera, A., D'Imporzano, G., Fernandez, F.G.A. & Adani, F. (2020). Sustainable production of microalgae in raceways: Nutrients and water management as key factors influencing environmental impacts. *Journal of Cleaner Production*, 125005,
6. Fatimah, Y.A., Govindan, K., Murniningsih, R. & Setiawan, A. (2020). Industry 4.0 based sustainable circular economy approach for smart waste management system to achieve sustainable development goals: A case study of Indonesia. *Journal of Cleaner Production*, 269, 122263,
7. Islam, M. & Managi, S. (2019). Green growth and pro-environmental behavior: Sustainable resource management using natural capital

- accounting in India. *Resources, Conservation and Recycling*, 145, 126-138,
8. Jemai, J., Chung, B.D. & Sarkar, B. (2020). Environmental effect for a complex green supply-chain management to control waste: A sustainable approach. *Journal of Cleaner*, 122919,
  9. Mahajan, S. & Gupta, S.K. (2020). Development and analysis of a sustainable garbage disposal model for environmental management under uncertainty. *Science of The Total Environment*, 709, 135037,
  10. Milojević, I., Stojanović, C. & Todorović, Lj. (2018). Investicioni problem siromaštva sa osvrtom na Republiku Srbiju. *Akcionarstvo*, 24(1), 31-50.
  11. Pantić, N., Milunović, M., Tankosić, M., Marjanović, N., & Krstić, S. (2019). Dependence of property incomes and social contributions as indicators of agro-budgetary policy management. *Ekonomika poljoprivrede*, 66(3), 707-720.
  12. Pizzi, S., Caputo, A., Corvino, A. & Venturelli, A. (2020). Management research and the UN sustainable development goals (SDGs): A bibliometric investigation and systematic review. *Journal of Cleaner Production*, 276, 124033
  13. Pujara, Y., Pathak, P., Sharma, A. & Govani, J. (2019). Review on Indian Municipal Solid Waste Management practices for reduction of environmental impacts to achieve sustainable development goals. *Journal of Environmental Management*, 248,109238,
  14. Stanojević, Lj. (2018). Specifičnosti menadžmenta revizije ugovora u javno sektoru. *Menadžment u sportu*, 9(1), 27-35
  15. Stojanović, C. & Stanojević, P. (2017). Ciljevi organizacionog sistema i IMS *Akcionarstvo*, 23(1), 5-18.
  16. Tasić, J. (2018). Geografske i ekonomske performanse organske poljoprivrede i turistička gastronomija u Srbiji. *Oditor*, 4(1), 38-51.
  17. Tsani, S., Koundouri, P. & Akinsete, E. (2020). Resource management and sustainable development: A review of the European water policies in accordance with the United Nations' Sustainable Development Goals. *Environmental Science & Policy*, 114, 570-579,
  18. Wang, Y., Modi, S.B. & Schoenherr, T. (2020). Leveraging sustainable design practices through supplier involvement in new product development: The role of the suppliers' environmental management capability. *International Journal of Production Economics*,107919,
  19. Živković, A. (2019). Kvalitet upravljanja operativnim rizicima u finansijskim institucijama. *Akcionarstvo*, 25(1), 5-32.
  20. Milanović, T., Popović, V., Vučković, S., Rakašćan, N., Popović, S., & Petković, Z. (2020). Analysis of soybean production and biogas yield to

improve eco-marketing and circular economy. *Ekonomika poljoprivrede*, 67(1), 141-156.

SUSTAINABLE DEVELOPMENT MARKETING AND ECOLOGICAL MANAGEMENT

Radovan Damnjanović⁴, Marija Bešlin-Feruh⁵, Aleksandar Rajković⁶

Abstract

In general, every development that enables undisturbed satisfying of today's generations' needs and doesn't unfavourably influence future generations to satisfy their needs, represents sustainable development.

No matter how it seems that economy and ecology are two different categories that don't have anything in common, in the developed world these two sciences are tightly connected, so in coexistence they greatly support the theory of sustainable development.

Key words: *sustainable development, ecology, management.*

Datum dolaska (Date received): 26.09.2020.

Datum prihvatanja (Date accepted): 30.11.2020.

---

⁴ Radovan Damnjanović, Ph.D., assistant professor, Military Academy, University of Defence, Pavla Jurišića Šturma no. 33, Republic of Serbia, e-mail: radovandam78@gmail.com

⁵ Marija Bešlin-Feruh, Visoka poslovna škola strukovnih studija, Čačak, Republic of Serbia, e-mail: marijabf@gmail.com

⁶ Aleksandar Rajković, M.A., Ministry of Defence, Kruševac, Republic of Serbia, e-mail: a.rajkovic@gmail.com

GASTRONOMSKI PROIZVODI U FUNKCIJI RAZVOJA RAZLIČITIH OBLIKA TURIZMA U SREMSKOM OKRUGU

Dragan Vukolić¹

Pregledni rad

doi: 10.5937/OdrRaz2002041V

UDK: 338.48-6:641/642(497.113 Срем)

641.568

Rezime

Hrana i piće predstavljaju veoma važan segment turističke ponude koji zajedno učestvuju u razvoju određene turističke regije ili konkretno određenog oblika turizma. U pojedinim državama sveta postoje dobri primeri kako je gastronomska ponuda uticala na pozitivan razvoj različitih oblika turizma. Gastronomska ponuda predstavlja podskup kulturnog turizma gde se putem gastronomske ponude otkriva istorija, kultura ali i navike u ishrani određene sredine. Pored ovog oblika turizma postoje i drugi oblici koji se povezuju direktno ili indirektno sa gastronomskim turizmom. Pored kulturnog, sa gastronomskim, može se povezati i vinski, verski, seoski i drugi oblici turizma. Zadatak ovog rada je da prikaže gastronomske potencijale Sremskog okruga u Republici Srbiji i kako oni mogu da utiču na razvoj različitih, pojedinih oblika turizma. Cilj rada je da se istakne značaj pojedinih gastronomskih proizvoda koji se pripremaju i njihov direktan uticaj na različite oblike turizma Sremskog okruga.

Ključne reči: *gastronomija, gastronomski turizam, različiti oblici turizma, hrana kao imidž destinacije*

Uvod

Turizam je grana koja se neprestano i ubrzano razvija u celom svetu. Savremeni turizam, danas, ima svoje oblike: zdravstveni, banjski, gradski, seoski (ruralni), kulturni, sportski, obrazovni i druge (Jovanović, 2013). Pored navedenih, javljaju se i posebni oblici turizma: nautički, turizam zaštićenih delova prirode, gastronomski, vinski i drugi (Štetić i sar., 2014). U okviru savremenog turizma javila se potreba za upoznavanjem novih predela degustacijom hrane i pića. Gastronomska ponuda zauzima značajno mesto u svetskim razmerama (Stojanović i Čerović, 2008). Gastronomska ponuda se definiše kao aktivnost istraživanja i otkrivanja kulture i istorije preko hrane,

---

¹ Univerzitet za poslovne studije, Fakultet za turizam i hotelijerstvo u Banja Luci, Jovana Dučića 23a, 78000 Banja Luka, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina, vukolicd@yahoo.com

koja utiče na formiranje nezaboravnih iskustava (Long, 1998). Pojam gastronomskog proizvoda se mora razlikovati od prehrambenog. Gastronomski proizvod je uži pojam. Na kvalitet gastronomskog proizvoda utiče više faktora a neki od njih su kvalitetna i standardna baza životnih namirnica, pravilna i kontrolisana prerada i obrada namirnica ali i dobri tehničko – tehnološki uslovi (Vukić i Drljević, 2006.) Putem gastronomije se povezuju i kroz nju prožimaju i ostali oblici turizma (Stojanović i Čerović, 2008). Sremski okrug u Republici Srbiji raspolaže različitim i autentičnim gastronomskim proizvodima koji se pripremaju na autentične načine. Tradicionalno bavljenje poljoprivredom i gajenje pojedinih proizvoda u Sremskom okrugu doveli su do karakterističnih proizvoda koji mogu predstavljati regionalne sa potencijalom ka nacionalnim brendovima. Može se reći, da je turizam zavistan od poljoprivrede, mada, s druge strane direktno ili indirektno podstiče prosperitet svake poljoprivrede i ekonomije, što se odnosi i na Vojvodinu (i Sremski okrug) (Vujović, 2007).

Materijal i metode rada

Istraživanje je realizovano u periodu od 01.februara do 01. avgusta tekuće godine u gradovima i naseljima Sremskog okruga: Sremska Mitrovica, Ruma, Sid, Indija, Stara Pazova, Nova Pazova, Irig, Sremski Karlovci, Lačarak, Erdevik, Slankamen i Vrdnik. Za potrebe ovog istraživanja odabrani su restorani tipa – a la carte, hoteli, čarde i drugi ugostiteljski objekti a potom seoska domaćinstva koja se bave seoskim turizmom. U istraživanju je učestvovalo 400 gotiju nasumično odabranih i 50 preduzetnika koji se bave ugostiteljskom delatnošću. U prvoj fazi realizacije istraživanja učesnicima (gostima) nije data niti jedna informacija, osim zadatka da ocene dostupnost karakterističnih sremskih jela u različitim ugostiteljskim objektima. Za potrebe istraživanja sastavljena je lista jela koja se tradicionalno pripremaju u Sremu što je predstavljeno u tabeli 1. Drugi deo istraživanja se odnosio na ispitivanje vlasnika ugostiteljskih i drugih objekata na profitabilnost i promet karakterističnih jela koja se pripremaju u Sremu i na to kako ova ponuda utiče na poslovanje i razvoj turizma.

Tabela 1. Tradicionalna jela koja se pripremaju u Sremu

R.b.	Naziv tradicionalnih jela koja se pripremaju u Sremu
1	Sremska pita sa krompirom, gibanica na sremski način
2	Kuvano meso iz supe sa povrćem i paradajz sosom, supa od kokošijeg mesa
3	Čvarci, kulen i kobasice
4	Šnicle sa sosom od vrganja, lovačke krmenadle
5	Šnenokle, kuglof i gomboce

Izvor: delo autora

Ocene svih učesnika u istraživanju su grupisane i dobijeni podaci su obrađeni primenom deskriptivne statistike: minimum (min), maksimum (max), koeficijent varijacije (CV), mere standardne devijacije (σ) i prosečna vrednost (h).

Definisanje gastronomije gastronomskog proizvoda i gastronomskog turizma

Mnogi autori u svojim radovima navode definiciju gastronomije koju je čuveni francuski naučnik Brija Savaren, pravnik po struci, gastronom i gurman po duši, dao u knjizi „Fiziologija ukusa“ (1825.):

- Gastronomija je sveobuhvatno naučno osmišljanje svega što se odnosi na ishranu i blagostanje čoveka.
- Gastronomija ima za cilj da obezbedi opstanak čoveka, pomoću najbolje moguće ishrane.
- Gastronomija, i samo ona, treba da usmerava, u skladu sa određenim principima, sve one koji traže, nabavljaju i pripremaju sve ono što može biti pretvoreno u dobru hranu.
- Gastronomija je, u suštini, ta snaga koja pokreće zemljoradnika, odgajivača stoke, vinogradara, ribara, mesara, kuvara ili osobu bilo kog zanimanja, zanata ili poziva, čiji posao podrazumeva brižljivo skupljanje, gajenje i pripremanje hrane za čovečanstvo.
- Gastronomija pripada, istoriji, fizici, hemiji, psihologiji, fiziologiji. Gastronomija Ona je neposredno povezana sa značajnim estetskim vrednostima u kojima mi uživamo zajedno sa našim porodicama i prijateljima.
- Na kraju, ne manje važno, Gastronomija je visoka umetnost (Portić, 2011).

Proizvod je pokretač i cilj svake proizvodnje, osim toga i mnogih drugih ljudskih aktivnosti. Proizvod se može definisati kao rezultat rada u oblasti materijalnog ili duhovnog stvaralaštva. (Vukić i Drljević, 2006). Funkcija proizvoda je tesno vezana sa idejom. Prehrambeni proizvodi se mogu definisati kao sve što se na tržištu može kupiti za ishranu, rast i razvoj čoveka. Gastronomski proizvod je uži pojam od prehrambenog a za dobar kvalitet gastronomskog proizvoda potrebna je kvalitetna i standardna baza životnih namirnica i prehrambenih proizvoda koji preradom prelaze u gastronomski proizvod (Vukić i Drljević, 2006). Gastronomski proizvod predstavlja kombinaciju određenog broja karakteristika, koji su posledica usaglašavanja

želja, potreba i specifičnih zahteva potencijalnih gostiju i mogućnosti i potreba proizvodnih odeljenja gastronomije u okviru različitih ograničenja kao što su ekonomske, tehniko-tehnološke, kadrovske i druge (Vukić i Drljević, 2006).

Gastronomski turizam se definiše kao poseta turista primarnih ili sekundarnih proizvođača hrane, festivala hrane, ugostiteljskih objekata za proizvodnju i usluživanje hrane i određenih destinacija za degustaciju i/ili doživljavanje atributa regionalnih specijaliteta, pri čemu je hrana primarni motiv za putovanje (Hall & Mitchell, 2006). Pojedini autori smatraju da ova definicija nije dovoljna u objašnjavanju svih aspekata gastro turizma (Tikkanen, 2007). Koristi gastronomskog turizma za regiju uključuju (Hall & Mitchell, 2006):

- povećanu tražnju za poljoprivredno-prehrambenim proizvodima i gastronomskim specijalitetima;
- izgradnju brendova;
- marketinške informacije za proizvođače i dobavljače (neposredan uvid u ukus potrošača);
- obrazovne mogućnosti za posetioce i stanovnike;
- regionalnu i lokalnu distribuciju potrošnje; kao i
- zaštitu intelektualne svojine.

Hrana je na turističkom tržištu postala priznata kao (Hall & Mitchel, 2001): deo lokalne kulture, koju turisti troše, deo turističke promocije, potencijalna komponenta lokalnog poljoprivrednog i ekonomskog razvoja i kao regionalni faktor na koji utiču obrasci potrošnje i posmatrane želje turista.

Hrana kao imidž i atrakcija turističke destinacije

Odnos hrane i turizma može se povezati sa imidžom turističkih destinacija, koji se u zavisnosti manifestuje na četiri različita načina (Hjalager, Corigliano, 2000):

1. uključivanje hrane u turistički marketing i upravljanje značajno se povećava u poslednjih nekoliko decenija. U pojedinim destinacijama hrana se koristi kao privlačan mamac za oči u brošurama, snimcima i televizijskim programima,

2. veliki procenat novih proizvoda i iskustava je zasnovan na nasleđu, što destinacije koriste otvarajući istorijske fabrike prehrambenih proizvoda i posetilačkih centara. Hrana je postala ključna tačka festivala i događaja koji privlače turiste kao i lokalno stanovništvo (Getz, 1991),

3. u toku putovanja se troše lokalni proizvodi koji predstavljaju deo kulture. Turizam je bio sinonim za zabavu i provod, ali i kulturni čin, kongnitivni i participativni trenutak koji se odnosi na kontekst okruženja koji se razmatra posetom destinacije,

4. širom sveta mogu se konzimirati hamburgeri i pice. Proizvodi i stilovi ishrane se globalizuju, pa je i u pojedinim destinacijama brza hrana slabo povezana se lokalnom kulturom (Hall, Mitchell, 1996).

Gastronomski turizam se definiše i kao aktivnost istraživanja i otkrivanja kulture i istorije preko hrane, koja utiče na formiranje nezaboravnih iskustava (Long, 2004). Tako se preko gastronomije povezuju i kroz nju prožimaju i ostali oblici turizma (Stojanović, Čerović, 2008). Različiti termini se odnose na različite oblike kretanja turista motivisanih hranom i pićem, među kojima se razlikuju:

- gastronomski turizam (Hjalanger, Richards, 2002),
- kulinarski turizam (Wolf, 2006; Ignatov, Smith, 2006),
- degustativni turizam (Boniface, 2003) i
- turizam hrane (Hall et al., 2003)

Autori navode četiri preporuke u cilju razvoja hrane kao atrakcije destinacije (Quan, Wang, 2004):

- ruralne sredine bi mogle da promovišu gastronomiju određenih ruralnih oblasti;
- destinacije sa mnogo prehrambenih proizvoda mogle bi da se pretvore u glavne turističke atrakcije;
- hrana destinacije može biti deo većeg turističkog događaja i
- hrana ili kulinarski turizam može da se koristi za poboljšanje atraktivnosti destinacije.

Karakteristike različitih oblika turizma

Zdravstveni turizam karakterišu putovanja zbog zdravlja i to je jedan od najbrže rastućih sektora savremenog turizma. Bez obzira koji je podoblik u osnovi se uvek javlja zdravstveni i turisticke aspekt zdravlja ljudi. (Jovanović, 2013).

Banja je definisana kao mineralni izvor odnosno mesto gde je pronađen izvor (Jovanović, 2013). U svetu se pojavila potreba za osnivanjem brojnih udruženja zbog brzog razvoja banjskog turizma i mnogi od njih imaju za cilj promociju javne dobrobiti kroz unapređenje fizičke kondicije, medicinske nege i profesionalnih usluga kao i podsticanje obrazovnih programa vezanih za zdrav život, poboljšanje kvaliteta i povećanje dostupnosti profesionalnih

banjskih usluga (terapija, lečenja i sl.). U Srbiji postoji preko 40 banja koje su deo turističke ponude banjskog (i zdravstvenog) turizma sa različitim sadržajima. Banja Vrdnik, Slankamen i druge su neke od poznatijih banja koje se nalaze u Sremskom okrugu.

Ekoturizam je dostigao vrhunac svog razvoja poslednjih decenija, pri čemu ostvaruje godišnji rast od 5%. Ovaj vid turizma je usko povezan sa zaštićenim područjima određene države ili regije i ovim područjima neophodno je da se zna: koju poruku prenose, koja je ciljna grupa, mesta za komunikaciju što se sve reguliše pojmom, upravljanje posetiocima" (Jovanović, 2013).

Gradovi su oduvek privlačili turiste svojim kulturnim sadržajima doprinoseći stvaranju novih oblika i vidova turizma. Gradski odmori su postali trend ali i fenomen u svetskom turizmu gde učestvuje sve veći broj turista. Gradski turizam je podsticaj i važan instrument za revitalizaciju urbanih područja (Pirs,2001). Gradski (urbani) turizam uključuje aktivnosti kao što su razgledanje, posete muzejima i galerijama, posete obrazovnih razloga, šoping, posete festivalima i drugim događajima, konferencije i poslovne sastanke, posete restoranima i drugim ugostiteljskim objektima i drugo (Smith et al.2010; Rabotić, 2012).

Kulturni turizam (Adams, 1995) može biti i definisan na druge načine ali opšte značenje tih definicija se zasniva na učenju, iskustvu i razumevanju resursa i delatnosti drugih kultura (Douglas, 2001). Kulturni turizam Srbije se još uvek ne izdvaja kao jasno profilisan vid turizma jer resursi kulture nisu pretvoreni u osmišljene kulturno – turističke proizvode i još uvek čine smo potencijale (Jovanović, 2013).

Razvoj seoskog se odvija sporije od drugih oblika turizma i u velikoj meri zavisi od nivoa razvoja i ulaganja lokalne samouprave. Ovaj vid turizma podrazumeva male smeštajne kapacitete gde domaćine čine porodice kojima je ovo dopunska delatnost.

Verski ili religijski turizam spada u najstarije zabeleženi vid turizma. Potrebno je razdvojiti pojmove religijski i religiozni jer se na taj način utvrđuje kategorija turista vernika i verskog turista. Turista vernik je religiozan sa svojim verskim stavom koji nastoji da redovno oispunjava verske obaveze dok verski turista posećuje ova mesta isključivo zbog znatiželje (Vukonić, 1990). Prema definiciji Svetske asocijacije religijskih putovanja (WRTA) religijski turizam predstavlja putovanje na religijske destinacije, putovanje na verske skupove, putovanje sa misionarskim ili humanitarnim namerama ali i putovanje sa namerom zajedništva, druženja i prijateljstva.

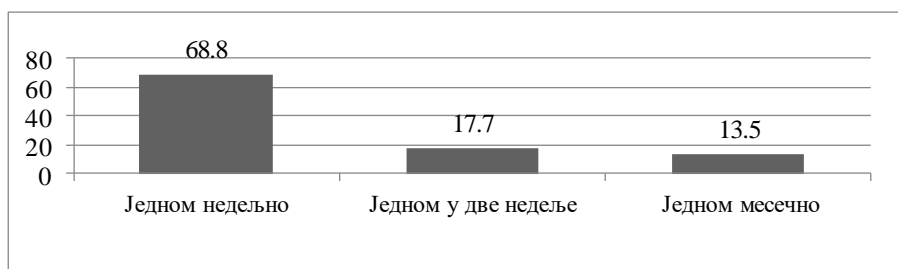
Nautički turizam je specifičan oblik turizma, obeležen kretanjem turista plovilima po rekama, jezerima, morima i slično. Postoje različite definicije ovog turizma gde se on izjednačava sa sportskim ili jahting turizmom. Mnogi autori su saglasni da nautički turizam predstavlja rekreaciju i razonodu na plovnim objektima na vodi. Srem ima potencijal za razvoj ovog oblika turizma iz razloga što sa njegove južne strane protiče reka Sava a severne Dunav, dve značajne reke u našoj i drugim državama.

Sportski turizam se smatra putovanjima koja su motivisana sportom u cilju posmatranja ili učestvovanja na sportskim događajima van mesta prebivališta (Hall, 1992; Zauhar, 2004). Obuhvata posmatrački, takmičarski, rekreativni, avanturistički i prirodnjački turizam ali je usko povezan i sa zdravstvenim, obrazovnim i poslovnim turizmom (Hudson, 2002). U Sremu postoje značajni kapaciteti za razvoj ovog vida turizma. Neophodna je bolja infrastruktura i bolja ponuda različitih sportskih aktivnosti. Posebno treba istaći da Srem ima odlične potencijale za razvoj avanturističkog i lovačko-ribolovačkog turizma.

Rezultati rada i diskusija

U istraživanju je učestvovalo 400 ispitanika – gostiju. Od učesnika 63,9% su bile osobe ženskog pola dok su 36,1% osobe muškog pola. Od toga srednju stručnu spremu ima 38,4%, visoku ili višu školu 17,3%, osnovne akademske studije – fakultet ima 32,9%, magistraturu ili master 11,4% dok doktorske studije ima 0,8% ispitanika. Bitna informacija je bila „koliko često putujete u Sremskom okrugu ili do Sremskog okruga?“ na šta je 13,5% ispitanika dalo odgovor jednom nedeljno, 68,8% jednom u dve nedelje, 17,7% jednom mesečno kao što je prikazano u grafikonu 1.

Grafikon 1. Ispitivanje gostiju koliko često putuju u Sremskom okrugu

Za potrebe istraživanja i pogodnost samih učesnika za ovu vrstu istraživanja bitna informacija je bila „Koliko puta posećujete restorane u Sremskom okrugu?“ pri čemu je 12,7% dalo odgovor jednom nedeljno, 36,7% jednom mesečno a 50,6% nekoliko puta godišnje što se može videti u grafikonu 2.

Grafikon 2. Ispitivanje učesnika istraživanja na pitanje „koliko puta posećujete restorane u Sremskom okrugu?”

Tokom realizacije istraživanja, učesnici su iskazivali svoje mišljenje koja jela su im poznata kao tradicionalna Sremska jela i koja su manje poznata ili nepoznata. Za detaljnu analizu podataka uzeta je prosečna vrednost kao najverodostojniji statistički element. U tabeli 2 prikazani su dobijeni podaci vrednovanja svih pet kombinacija jela.

Tabela 2. Vrednovanje

Jela	MI N	MA X	PROSEČNA VREDNOST „h”	STANDARDNE DEVIJACIJE „σ”	VARIJACIJE „var”
1.Čvarci, kulen i kobasice	1	5	3,61	1,18	1,08
2.Kuvano meso iz supe sa povrćem i paradajz sosom, supa od kokošijeg mesa	1	5	3,40	1,39	1,18
3.Sremska pita sa krompirom, gibanica na sremski način	1	5	3,38	1,30	1,14
4.Šnicle sa sosom od vrganja, lovačke krmenadle	1	5	3,04	1,76	1,15
5.Šnenokle, kuglof i gomboce	1	5	2,83	1,69	1,30

Izvor: delo autora

Ispitanici su ocenjivali jela ocenom od 1 (MIN) kao najnižom do 5 (MAX) kao najvišom u zavisnosti od poznavanja jela. Konstatuju se velika odstupanja prilikom ocenjivanja od strane gostiju. Smatra se da je to zato što se javlja velika dominantnost subjektivnog ocenjivanja što je bilo i za očekivati. U prethodnoj tabeli 2. prikazani rezultati govore da je najveći broj gostiju odabrao kao najpoznatiji proizvod sremske čvarke i suhomensnate proizvode pri čemu je prosečna ocena 3,61h. Odstupanje od prosečne ocene (vrednosti) je $1,18\sigma$ dok je očekivano odstupanje $1,08var$. Smatra se da je ovaj rezultat relevantan ako se uzmu u obzir svi segmenti istraživanja. Jela pod tačkom dva

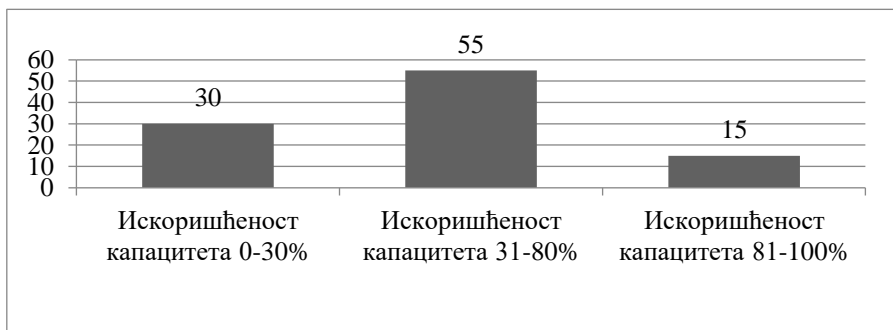

u tabeli 2. ocenjena su prosečnom ocenom 3,40h. Očekivano odstupanje za ovaj meni je 1,18var dok je odstupanje 1,39σ. Smatra se da su ova jela nešto manje poznata jer je značajan deo ispitanika dolazi van sremskog okruga. U tabeli 2 pod rednim brojem 3 jela su ocenjena ocenom 3,38h sa odstupanjem od ove ocene 1,30σ. Jela pod rednim brojem 4 ocenjena su prosečnom ocenom 3,04h sa standardnom devijacijom od 1,76σ, dok su jela pod brojem 5 ocenjena najnižom prosečnom ocenom od 2,83h, standardnom devijacijom 1,69σ i sa varijacijom od 1,30var. Smatra se da su gastronomski proizvodi pod rednim brojem 1 dobili najvišu ocenu od strane gostiju jer se upravo ti proizvodi u najvećoj meri proizvode u Sremskom okrugu i plasiraju na tržište na teritoriji cele Republike Srbije i šire. Pretpostavlja se da su jela pod rednim brojem dva najpoznatija među lokalnim stanovništvom jer svaki tradicionalni nedeljni ručak često sadrži navedena jela. Jela pod rednim brojem tri u tabeli 2 su delimično poznata a pretpostavlja se da su tako ocenjena jer u sebi nose nacionalne ili lokalne nazive „sremski“. Dobijeni podaci kazuju da nazivi koji vezuju za sentimentalnost, patriotizam, porodicu utiču na odabir jela u određenoj meri, jer izazivaju pozitivna osećanja kod konzumenta (Wansink et.al.,2004). Svako od tih jela u meniju u glavama konzumenata ima svoje duhovno značenje koji daje određeni ukus jelu (Žaper, 2004). Ovde je važno napomenuti da navedeni nazivi jela postavljaju i veća očekivanja koja u slučaju da nisu zadovoljenja dovode do razočarenja (Richardson et. al., 1994). Smatra se da su dobijeni rezultati za jela pod brojem 4 i 5 takvi iz razloga što su slična jela poznata širom naše zemlje i većim delom su komercijalizovana. Podaci govore da je u proteklih nekoliko godina realizovana značajna promocija i marketing jela koja imaju autentičnije nazive jela i drugih proizvoda u Sremskom okrugu i da se zbog toga došlo do ovakvih rezultata. Generalno, trendovi u svetu ugostiteljstva znatno su pomereni, različiti su a dobijeni rezultati nisu bili za očekivati. Svako od tih jela u jelovnicima širom Srema u glavama konzumenata ima svoje duhovno značenje koji daje određeni ukus jelu (Žaper, 2004). Ovde je važno napomenuti da navedeni nazivi jela postavljaju i veća očekivanja koja u slučaju da nisu zadovoljenja dovode do razočarenja (Richardson et.al.,1994).

Prilikom realizacije ispitivanja vlasnika ugostiteljskih objekata, menadžera i preduzetnika došlo se do sledećih rezultata:

na pitanje „koliko su vaši kapaciteti iskorišćeni na mesečnom nivou“ ispitanici su odgovorili da je 15% iskorišćenost između 81-100%, 30% je odgovorilo da je iskorišćenost konzumnih mesta između 0-30% a 55% ispitanika je odgovorilo da je iskorišćenost kapaciteta između 31 i 80% što se može videti u grafikonu 3.

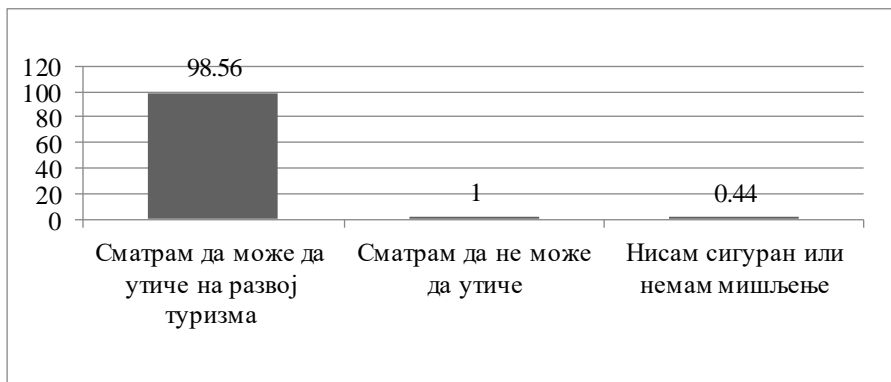
Grafikon 3. Ispitivanje učesnika istraživanja na pitanje „Koliko su vaši kapaciteti iskorišćeni na mesečnom nivou?“

Na pitanje da li ugostiteljski objekti vrše analizu i ispitivanje svojih gostiju radi poboljšanja usluge, putem anketa i slično, većina (95%) je odgovorila da to ne radi dok je većina (90%) odgovorila pozitivno da je spremna na takav korak kako bi poboljšali poslovanje. Značajna informacija za istraživanje analizirana je kroz pitanje „da li smatrate da vaša sredstva ponude predstavljaju Srem i tradicionalna jela koja se pripremaju u Sremu“ gde se može videti da postoje značajna razmišljanja u pravcu promocije, ne samo jela već i sremske tradicije i kulture. U grafikonu 4 se može videti da je 82,6% ispitanika odgovorilo pozitivno, 5,5% negativno dok ostali nisu imali mišljenje.

Značajan i centralni deo ovog istraživanja bilo je na razmišljanje gostiju i vlasnika / preduzetnika o tome da li ova jela mogu da utiču na razvoj turizma u sremskom okrugu. Došlo se do značajnih rezultata. Kada se analiziraju rezultati svih učesnika u anketi, na pitanje „da li smatrate da tradicionalni sremski proizvodi mogu da utiču na razvoj različitih oblika turizma (banjskog, verskog, sportskog, nautičkog i drugih)“ 98,56% je odgovorilo pozitivno dok je 1% odgovorilo negativno a 0,44% nema mišljenje što se može videti u grafikonu 4. Ovaj rezultat je očekivan. Smatra se da je to zato što je u značajnoj meri urađena promocija sremskih jela i drugih gastronomskih proizvoda a takođe jedan od razloga je i taj što je povećana svest potencijalnih i postojećih gostiju o značaju negovanja tradicije, kulture kao i načina života, na nivou naše države.

Grafikon 4. Ispitivanje učesnika istraživanja na pitanje „ da li smatrate da tradicionalni sremski proizvodi mogu da utiču na razvoj različitih oblika turizma (banjskog, verskog, sportskog, nautičkog i drugih)?"

Zaključak

Nakon sprovedene detaljne analize rezultata rada došlo se do zaključka da:

- je turizam u ekspanziji i da se mnogi njegovi oblici ubrzano razvijaju. Savremeni turizam danas ima svoje oblike kao što su zdravstveni, banjski, nautički, gradski, sportski, verski, gastronomski i drugi, koji su u velikoj meri povezani, zavisni jedan od drugog. Gastronomski turizam se definiše kao aktivnost istraživanja i otkrivanja kulture i istorije preko hrane, koja utiče na formiranje nezaboravnih iskustava (Long, 1998). Gastronomski turizam u celom svetu se razvija i kao poseban oblik turizma koji je proučavan u ovom radu, došlo se do zaključka da ima veliku ulogu u razvoju jedne turističke destinacije, mesta ili regije.
- Republika Srbija ima velike potencijale za razvoj različitih oblika turizma, a Sremski okrug kao deo Srbije veliki značaj u razvoju samog turizma. Iako sa velikim potencijalima, nedovoljno iskorišćenim, lokalno stanovništvo ima svest o značaju razvoja pre svega seoskog turizma koji je u vrlo tesnoj vezi sa gastronomskim i kulturnim turizmom. Sremski okrug se nalazi na obalama dve velike reke, Save i Dunava, kroz severni deo okruga se proteže Fruška gora a klima je pogodna za proizvodnju hrane i pića. Fruškogorska vina su poznata širom Srbije i dalje. Takođe, suhomesnati proizvodi i razna jela jesu poznata, turisti imaju pozitivna razmišljanja na ovu temu ali sve je nedovoljno iskorišćeno. Zaključuje se da je potrebno da se ugostiteljska ponuda u Sremskom okrugu okrene ka proizvodnji

tradicionalnih jela, usluživanju sremskih vina i rakija kako bi privukla potencijalne potrošače, goste.

- Velika većina vlasnika ili menadžera ugostiteljskih objekata, kao i vlasnika domaćinstava koji se bave seoskim turizmom, smatra da povećanje ponude tradicionalnih sremskih jela može dovesti do povećanja turista i gostiju u sremskom okrugu. Zaključuje se da promocija, poštujući marketinška pravila, jeste u određenoj meri realizovana ali nedovoljno što bi trebalo poboljšati. Takođe, ponuda vina proizvedenih na Fruškoj gori, tradicionalnim metodama može ostaviti utisak destinacije koja pruža razne aktivnosti za razvoj atraktivnog vinskog turizma. Vazdušne banje imaju veliki potencijal a u poslednjem periodu razvile su se banja Vrdnik, Slankamen i druge.
- Zaključuje se da Sremski okrug ima mnoge gastronomske specijalitete koji bi doveli do povećanja broja gostiju (potrošača) u ovom okrugu, od proizvodnje i pripreme suhomesnatih proizvoda, čvaraka, supe, kivanog mesa i paradajz sosa do pripreme i prezentacije štrudli, šnenokli i kuglofa.

Literatura

1. Adams, G.D. (1995): Cultural tourism: the arrival of the intelligent traveler. Museum News
2. Boniface, P. (2003), Tasting Tourism: Travelling for Food and Drink, Ashgate, Aldershot
3. Douglas, N., Douglas, N., Derret, R. (2001): Special Interest tourism. Australia
4. Getz, D. (1991), Festivals, special events, and tourism. Van Nostrand: New York
5. Hall C. M., Mitchell R. (2001): Wine and food tourism. U knjizi Douglas Norman, Douglas Ngaire, Derrett Ros, Special Interest Tourism. Wiley, Sydney
6. Hall C. M., Mitchell R. (2006): Gastronomy, food and wine tourism. U knjizi Buhalis Dimitrios, Costa Carlos, Tourism Business Frontiers - Consumers, products and industry. Elsevier Ltd, Oxford
7. Hall, C.M. (2003), Wine, Food and Tourism Marketing. The Haworth Hospitality Press, New York
8. Hall, C.M. (1992): Adventure, Sport and Helt Tourism, In Weiler, B.and Hall,C.M. Special Tourism, London, Belhaven Press

9. Hjalager, A.-M., Corigliano, M.A. (2000), Food for tourists – determinants of an image, *International Journal of Tourism Research*
10. Hjalager, A.-M., Richards, G. (2002), *Tourism and Gastronomy*, Routledge, London
11. Ignatov, E., Smith, S. (2006), Segmenting Canadian culinary tourists. *Current Issues in Tourism*, 9(3), pp. 235–255
12. Long M. L. (1998). Culinary Tourism: A Folkloristic Perspective on Eating and Otherness. *Southern Folklore*
13. Rabotic, B. (2012): Selektivni oblici turizma. Visoka turistička škola strukovnih studija
14. Tikkanen Irma. (2007): Maslow's hierarchy and food tourism in Finland: five cases. *British Food Journal*
15. Wansink B., Cheney M. & Chan N. (2004): *Exploring comfort food preferences across age and gender. Physiology & Behavior*.
16. Wolf, E. (2006), *Culinary Tourism: The Hidden Harvest*, Kendall/Hunt Publishing, Dubuque
17. Wong, K. (2005): The application of menu engineering and design in Asian restaurants. *nt. J. Hosp. Manag.*, 24 (2005)
18. Zahari, M. S. M., Jalis, M. H., Zulfifly, M. I., Radzi, S. M., & Othman, Z. (2009). Gastronomy: An opportunity for Malaysian culinary educators. *International Education Studies*
19. Žaper A. (2004). *Culinary art - part of culture of life and spiritual heritage in Croatian tourist supply*. More i turizam.
20. Vujović S. (2007): Agroturizam kao podsticajni faktor ekonomskog razvoja Vojvodine. *Ekonomika poljoprivrede*, br. 54
21. Vukić M., Drljević O. (2006): *Gastronomski proizvodi*. Viša hotelijerska škola, Beograd
22. Zakon o turizmu, Službeni glasnik Republike Srbije, 45/05-član 109.
23. Jovanović V. (2013). *Tematski turizam*. Univerzitet Singidunum, Beograd
24. Portić, M. (2011): *Gastronomija*. Univerzitet Singidunum, Fakultet za turistički i hotelijerski menadžment. Beograd
25. Stojanović T., Čerović S. (2008). Značaj gastronomske ponude za razvoj seoskog turizma Srbije. *Zbornik radova PMF - Geografski institut*, br. 56, Beograd

26. Štetić S., Cvijanović D., Šimičević D. (2014). Posebni oblici turizma Dunavskog regiona Srbije. Institut za ekonomiku poljoprivrede, Beograd

GASTRONOMIC PRODUCT IN THE FUNCTION OF DEVELOPMENT OF DIFFERENT FORMS OF TOURISM IN SREM DISTRICT

Dragan Vukolić²

Abstract

Food and drinks represent a very important segment in tourist offers that mutually participate in development of a certain touristic region or a specifically defined form of tourism. In certain countries, there are good examples of how gastronomic offer influenced the positive development of different forms of tourism. Gastronomic tourism represents a subset of cultural tourism where history, tourism and food habits of a certain environment are revealed. Other than this form of tourism, there are other ones that are directly or indirectly tied to gastronomic tourism. Other than cultural, wine, religious and other forms of tourism can be directly tied to gastronomic. The goal of this paper is to show the gastronomic potentials of the Srem district in Republic of Serbia and how they can influence the development of different, certain forms of tourism. The aim of this paper is to show the significance of certain gastronomic products that are prepared and their direct influence on certain forms of tourism of Srem district.

Key words: *gastronomy, gastronomic tourism, different forms of tourism.*

Datum dolaska (Date received): 11.07.2020.

Datum prihvatanja (Date accepted): 26.09.2020.

---

² Dragan Vukolić, University of Business Studies, Faculty of Tourism and Hotel Management, Jovana Dučića no. 23a, 78000 Banja Luka, Republic of Srpska, Bosnia and Herzegovina, E-mail: vukolicd@yahoo.com

УПУТСТВО АУТОРИМА ЗА ПРИПРЕМУ РУКОПИСА

Достављени научни радови, након уредничке процене, улазе у процес рецензирања компетентних стручњака. Рецензентима није познат идентитет аутора, нити аутори добијају податке о рецензентима. На основу рецензија редакција доноси одлуку о објављивању, корекцији или одбијању рада. Аутори чији су радови одбијени и аутори којима се радови враћају на корекцију добијају на увид рецензије.

Часопис *Одрживи развој* публикује само раније необјављене научне и стручне радове из области миленијумских циљева развоја. Уколико чланак представља раније допуњен или измењен рад, аутори су дужни да доставе копију првог рада.

Изузетно се штампају критичка издања историјске, архивске, лексикографске, библиографске грађе и сл. као и ненаучна грађа која може бити од користи истраживачима.

Часопис *Одрживи развој* излази два пута годишње, рукописи се достављају електронском поштом током целе године на адресу уредништва rosa.andzic@gmail.com или profdjordjevic@gmail.com.

Основне информације о писму и обиму рада

Писмо рукописа на српском језику. Радови могу бити објављени на енглеском, или неком другом страном језику.

Дужина и фонт рукописа чланака је до 30 000 словних места (са белинама), не рачунајући фус-ноте. Фонт је Times New Roman 12. Фусноте се уносе величином слова Times New Roman 10 и не служе за цитирање. Величина странице је С5 са маргинама 2 cm са свих страна. Проред текста је 1,00. Наглашавања у тексту преносе се курзивом.

Структура чланка

Подаци о аутору или ауторки стављају се на почетку рада, пишу се фонтом који се користи за главни текст рада, Times New Roman 12. Обухватају име и презиме аутора.

Након презимена, у фус-ноти се наводи афилијација аутора и подразумева установу у којој је аутор запослен као и електронска адреса аутора. Уколико је рад настао у оквиру одређеног пројекта, потребно је у фусноти, навести податке о броју пројекта, његовом руководиоцу и институцији која финансира пројекат.

Наслов рада треба да што прецизније упућује на садржај чланка и да олакшава индексирање и претраживање теме. Наслов се пише центрирано, великим словима.

Апстракт (резиме) мора да садржи уводна разматрања о истраживању, ранија запажања о проблему, примењене методе, јасне и концизне резултате и мишљење о утицајима и импликацијама открића. У апстракту се налазе само најважнији детаљи који су потребни за разумевање значаја чланка. Обим апстракта је од 150 до 200 речи, пише се на језику рада, српском и енглеском језику куризивом. Редакција обезбеђује превођење апстраката страних аутора на српски језик.

Кључне речи не треба да садрже речи из наслова рада већ суштинске речи које су извучене из садржаја рада. Треба написати до 10 кључних речи. Оне се на почетку рада наводе уз апстракт.

На крају чланка долази Литература (приликом навођења користи се *APA (American Psychological Association)* стил.

На крају текста, у доњем десном углу, редакција хронолошким редом наводи датуме пријема, одобрења и евентуалних исправки рада.

Рад може да садржи **поднаслове**. Они су увучени у пасус и нису писани великим словима, већ подебљани.

Текстови чланака имају **пасусе**. Параграфи не могу бити састављени од једне реченице.

Нумерацију страница, параграфа или подналова није потребно вршити.

Додатни попратни материјали (фотографије, документа, транскрипти, табеле, графикони, цртежи, схеме) пожељни су прилози и објављују се уз претходно достављене дозволе надлежних институција. На пример: слика бр. 1 и назив, у фусноти се наводи извор слике, табела бр. 3 и назив, испод табеле се наводи извор.

Начин цитирања

Приликом навођења користи се **APA** (*American Psychological Association*) стил.

Цитирање се врши унутар текста садржи презиме аутора, годину објављивања рада, број странице са које је цитат преузет.

Листа референци

Посебно се наводе извори и литература.

Књиге и монографије:

- једног аутора

Culler, J. (2007). *The Literary in Theory*. Stanford: Stanford University Press.

- више аутора

Ward, Geoffrey C., and Ken Burns. (2007). *The War: An Intimate History, 1941-1945*. New York: Knopf.

- књига објављена у електронској форми

Eckes, T. (2000). *The developmental social psychology of gender*.
Доступно преко: <http://www.netlibrary.com>

Чланак у часопису или дневним новинама

Референца треба да садржи презиме и име аутора, годину издања, наслов чланка, назив часописа (курзивом), волумен, број странице.

Naraway, D. (1988). Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. *Feminist Studies*, 14 (3), 575-599.

Stolić, A. (2001). Društveni identitet učiteljice u Srbiji 19. veka. *Godišnjak za društvenu istoriju*, Beograd, 3: 205-232.

Вулићевић, М. (2011). О вампирима с емпатијом. *Политика*. 26. октобар. стр. 14.

Зборници радова са научних скупова или конференција

Singh, K., & Best, G. (2004). Film induced tourism: motivations of visitors to the Hobbiton movie set as featured in *The Lord of the Rings*. In *Proceedings of the 1st International Tourism and Media Conference, Melbourne* (98-111). Melbourne: Tourism Research Unit. Monash University.

Необјављене докторске дисертације, магистарске тезе или мастер радови

Бокан, Ј. (2004). *Дискурс лика у српском реалистичком праву* (Необјављена докторска дисертација). Универзитет у Београду: Правни факултет.

Документ са интернета:

http://www.newyorker.com/arts/critics/books/2014/05/19/140519crbo_books_wood

INSTRUCTIONS TO AUTHORS FOR PREPARING THE MANUSCRIPTS

The submitted scientific papers, after an editorial assessment, enter the process of reviewing competent experts. Reviewers do not know the identity of the author, nor do authors receive information about reviewers. On the basis of reviews, the editorial board makes a decision on publishing, correction or dismissal.

The Journal Sustainable Development publishes only previously unpublished scientific and professional papers in mileniums goals of development. If the article represents an earlier amended or modified work, the authors are obliged to submit a version of the first paper.

Critical editions of historical, archival, lexicographic, bibliographic material and the like are printed exceptionally. as well as non-scientific material that can be of use to researchers.

Sustainable Development Journal is published twice a year, manuscripts are sent by e-mail throughout the year to the editor's office profdjordjevic@gmail.com or rosa.andzic@gmail.com.

Basic information about the letter and scope of work

Letter of manuscript in Serbian. Papers may be published in English or some other foreign language.

The length and font of manuscript articles is up to 30,000 letters (with whites), not counting the fus-note. The font is Times New Roman 12. The footnotes are entered in Times New Roman 10 and are for quoting. The page size is C5 with margins of 2 cm from all sides. The text line is 1.00. Emphasis in text is translated by italics.

Structure of the article

The author or author's information is placed at the beginning of the work, they are written with the font used for the main text, Times New Roman 12. They include the author's first and last name.

After the surname, the fus-note lists the author's affiliation and implies the institution in which the author is employed as well as the author's electronic address. If the work was created within a specific project, it

is necessary in the footnote to provide information on the number of the project, its manager and the institution that finances the project.

The title of the article should be as precise as possible to the content of the article and to facilitate indexing and search of the topic. The title is written in centimeters, in capital letters.

The abstract (summary) must contain preliminary research considerations, early observations of the problem, applied methods, clear and concise results and an opinion on the impacts and implications of the discovery. The abstract contains only the most important details needed to understand the meaning of the article. The volume of the abstract is from 150 to 200 words, it is written in the language of the work, Serbian and English language is *kurziviva*. The editorial staff provides translation of the abstracts of foreign authors into Serbian.

Keywords should not contain words from the title of work but essential words that are extracted from the content of the work. Up to 10 key words should be written. They are stated at the beginning of the work with the abstract.

At the end of the article comes **Literature** (the American Psychological Association style is used. At the end of the text, in the lower right corner, the editorial board lists the dates of receipt, approval and eventual corrections of work in chronological order. Work can contain subtitles. They are drawn in the paragraph and are not capitalized, but bold.

The articles' articles have passages. Paragraphs can not be composed of one sentence. The numbering of pages, paragraphs, or subheadings is not necessary. Additional accompanying materials (photographs, documents, transcripts, tables, charts, drawings, schemes) are desirable for attachments and are published with prior permission from the competent institutions. For example: picture no. 1 and the name, in the footnote, the source of the image, table no. 3 and the name, below the table is the source.

Method of citing

When quoting, the APA (American Psychological Association) style is used. Citing is done within the text containing the author's surname, year of publishing the work, the number of the page from which the quote was taken.

Reference list

Special sources and literature are given.

Books and monographs:

- one author

Culler, J. (2007). *The Literary in Theory*. Stanford: Stanford University Press.

- several authors

Ward, Geoffrey C., and Ken Burns. (2007). *The War: An Intimate History, 1941-1945*. New York: Knopf.

- a book published in electronic form

Eckes, T. (2000). *The developmental social psychology of gender*. Available through: <http://www.netlibrary.com>

Article in a newspaper or daily newspaper

The reference should include the surname and author's name, year of publication, title of the article, title of the magazine (*italics*), volume, page number.

Haraway, D. (1988). *Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective*. *Feminist Studies*, 14 (3): 575-599.

Stolić, A. (2001). *Social identity of a teacher in Serbia in the 19th century*. *Yearbook for Social History, Belgrade*, 3: 205-232.

Vulićević, M. (2011). *About vampires with empathy*. *Politics*. October 26. p. 14.

Proceedings from scientific meetings or conferences

Singh, K., & Best, G. (2004). *Movie induced tourism: Motivations of visitors to the Hobbiton movie set as featured in The Lord of the Rings*. In *Proceedings of the 1st International Tourism and Media Conference, Melbourne (98-111)*. Melbourne: Tourism Research Unit. Monash University.

Unpublished doctoral dissertations, master thesis or master papers
Bokan, J. (2004). Discourse of the Person in Serbian Realistic Law
(Unpublished Doctoral Dissertation). University of Belgrade: Faculty
of Law.

Document from the Internet:

[http://www.newyorker.com/arts/critics/books/2014/05/19/140519crbo_](http://www.newyorker.com/arts/critics/books/2014/05/19/140519crbo_books_wood)
[books_wood](http://www.newyorker.com/arts/critics/books/2014/05/19/140519crbo_books_wood)

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

502.131.1

ОДРЖИВИ развој / главни и одговорни уредник Драгомир
Ђорђевић. - Vol. 1, бр. 1 (2019)- . - Београд : Центар за одрживи
развој, 2019- (Београд : Шпринт). - 23 cm

Два пута годишње
ISSN 2683-3654 = Одрживи развој
COBISS.SR-ID -1